

**Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií
Katedra sociální politiky a sociální práce**

MANUÁL

pro kurz

Sociální politika

Tomáš Sirovátka

únor 2019

A. Úvod do předmětu

1. Anotace kurzu

Identifikace kurzu

1. Anotace kurzu

Identifikace kurzu

SPP704, SPR704

Kombinované bakalářské studium oboru sociální politika a sociální práce.

Rozsah a zařazení předmětu: jarní semestr

Vyučující: prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (garant kurzu), PhDr. Markéta Horáková, PhD., FSS MU, Katedra sociální politiky a sociální práce, Joštova 10, 602 00 Brno

Tel. 549 496 559, Fax: 549 491 920, e-mail: sirovatk@fss.muni.cz, horakova@fss.muni.cz,

Konzultační hodiny: ve dnech konzultací a dále ve stanovených dnech a hodinách učitelů pro JS 2019.

Cíle předmětu

Kurz seznamuje studenty s principy, funkcemi, cíli, nástroji a účinky sociální politiky. Věnuje pozornost jejím aktuálním problémům a jejich řešením přijímaným v České republice a v zahraničí.

Studenti by měli porozumět vazbám mezi řešenými problémy, procesem formování sociální politiky a jejími účinky. Měli by si osvojit schopnost hodnotit různé oblasti sociální politiky z tohoto pohledu.

Měli by takto získat předpoklady k hledání a nalézání vhodných řešení sociálních problémů v jednotlivých oblastech sociální politiky.

2. Způsob studia a zakončení kurzu

2.1 Přístup k předmětu

Obtížnost předmětu

Studenti by si měli uvědomit, že sociální politika je předmět **obtížný** z následujících důvodů:

a) vyžaduje od těch, kteří se jí zabývají, dvě nesnadno slučitelné vlastnosti:

- teorie sociální politiky a její studium vyžaduje kritickou mysl hodnotící nezájatě její opatření a zvláště jejich účinky
- praxe sociální politiky vyžaduje osobní zaujetí problémy, které sociální politika řeší a vnitřní přesvědčení o smyslu principů, jimiž se sociální politika řídí, jejich tvůrčí a důsledně prosazování

Optimální je, aby se obě vlastnosti navzájem doplňovaly.

b) sociální politika vyžaduje komplexní přístup k problematice, kterou se zabývá:

problémy, které řeší, jsou ze své povahy sociálními problémy a řešení sledují proto především sociální cíle, tato řešení zahrnují ale důležitá ekonomická, etická, právní, veřejně-politická a psychologická hlediska, jež je třeba brát v úvahu. Při jejich analýze je potřeba využít teoretických konceptů a metod různých společenských věd, včetně statistických a matematických postupů, jež některé z těchto věd používají.

Naše perspektiva jako vodítko ke studiu

Sociální politika jako soubor opatření v různých oblastech a s různými cíli může být pojednána v různých perspektivách. Také různé učebnice a práce o sociální politice se odlišují v akcentu na určitou perspektivu sociální politiky. Většina z nich se zaměřuje na nástroje sociální politiky, řada z nich se ale zabývá i teoretickými, ideologickými principy a východiský sociální politiky, jejími cíli a funkcemi, jiné akcentují více problémy, jež sociální politika řeší. Některé učebnice se zabývají více ekonomickými aspekty, jiné právními aspekty, další pak veřejně-politickým procesem formování a prosazování sociální politiky. Všechna hlediska jsou pro nás důležitá. Budeme-li usilovat o vlastní perspektivu pohledu, předpokládáme, že uvedená hlediska posuzování sociální politiky zvládneme alespoň na elementární úrovni.

Perspektivou, v níž nahlížíme sociální politiku v tomto kurzu, je perspektiva **vnitřní logiky sociální politiky** jako teoretické disciplíny a praktické lidské činnosti. Tato logika zahrnuje několik následujících rovin, jež jsou spolu navzájem propojeny:

1. Sociální politika reaguje na určité sociální problémy (a je proto nutné pochopit podstatu a společenský význam těchto problémů).
2. Sociální politiku realizují určité subjekty (aktéři) - ti sledují své vlastní sociální a politické zájmy ve vztahu k problémům, jež jsou řešeny (a měli bychom se snažit těmto zájmům porozumět).
3. Sociální politika sleduje určité cíle, jež jsou definovány aktéry sociální politiky ve snaze reagovat na dané problémy a ve snaze sledovat přitom své zájmy (tyto cíle bychom se měli snažit identifikovat).

4. Sociální politika využívá k dosažení vymezených cílů určité nástroje - legislativní, ekonomické - finanční, administrativní, sociálně-kontrolní a politické. Tyto nástroje by měly odpovídat zvoleným cílům a umožňovat jejich dosažení.

5. Sociální politika dosahuje určitých výsledků a účinků - patří k nim kvalita a kvantita sociálních služeb a sociální práv občanů. Rozsah a směr distribuce finančních zdrojů a služeb je jedním z indikátorů dopadů sociální politiky. Důležitý je zejména dopad opatření sociální politiky na životní úroveň lidí a na sociální strukturu společnosti.

Cílem studia předmětu je poznávat sociální politiku ve všech uvedených rovinách a pochopit souvislosti mezi nimi. K tomu je důležité v přístupu k obecným problémům, i ke každé dílčí konkrétní oblasti sociální politiky využít jako vodítko výše uvedený analytický pevný rámec.

V tomto rámci se zabýváme procesem tvorby sociální politiky z hlediska vztahu potřeb, nákladů, použitých nástrojů, a konečně výstupů (opatření) a účinků těchto opatření:

1. Zdroje a vstupy potřebné na dané politiky (etické, sociální, kulturní, finanční, administrativní, personální aj.)

2. Tvorba (proces) politiky, resp. sociálních intervencí v širokém slova smyslu

Je to proces tvorby sociálních politik – rozhodováním o ní a její implementací, její organizací v rámci širšího veřejně-politického procesu, v němž jsou zainteresováni sociální aktéři.

3. Výstupy

a) podstata, rozsah, úroveň, kvalita služeb - opatření sociální politiky

b) rozsah populace kryté opatřením, rozsah prostředků - služeb poskytovaných pro různé segmenty populace, tedy jejich cílenost k různým skupinám populace a kritéria jejich poskytování (podmínky vzniku nároku na ně)

4. Výsledky-účinky – dopad opatření sociální politiky (na kvalitu života společnosti, na sociální strukturu a sociální vztahy).

V užším kontextu funkcí sociální politiky jde například o dopad na eliminaci chudoby, na snížení nerovností, na kvalitu lidského kapitálu (potenciálu), na individuální a sociální jistoty lidí.

V širším kontextu funkcí sociální politiky jde o dopad na sociální strukturu a na sociální procesy - zejména na sociální kohezi společnosti resp. na sociální konflikty, a na širší ekonomické i sociální procesy včetně ovlivňování hodnotových orientací převládajících ve společnosti a v sociálních skupinách.

Výstupy sociální politiky nejsou totéž co účinky. Výstupy jsou totiž konfrontovány s úrovní potřeb respektive sociálních problémů – například s rozsahem chudoby, nerovností, konflikty ve společnosti, s kvalitou života a lidského potenciálu, s dosaženou úrovní sociálních a životních jistot. „Výkony“ sociální politiky pak určitým způsobem ovlivňují, ovšem v interakci s jinými sociálními institucemi (jako je zejména trh a rodina) sociální jistoty, kvalitu života a sociální rozvoj.

2.2 Postup při samostatném studiu

Při studiu předmětu se studenti řídí manuálem a časovým rozvrhem studia. Postupují v těchto krocích:

- v manuálu si povšimnou cílů studia tématu, uvedení do tématu a klíčových pojmů
- takto orientováni studují předepsanou literaturu v předepsaných učebnicích a v čítance případně doplňující doporučenou literaturu
Využity jsou dvě základní vcelku rozšířené učebnice sociální politiky, konkrétně M. Potůček – Sociální politika (SLON), a dále V. Krebs a kol. Sociální politika (Codex). Další materiály jsou zařazeny do čítanky. Jejich výběr je podřízen požadavku, aby vhodně odpovídaly obsahu témat a kontrolním otázkám.
- po nastudování literatury odpovídají studenti na kontrolní otázky v manuálu a ověřují správnost odpovědí v literatuře, případně doplňují své znalosti dalším studiem.
Otázky jsou přímo vázány na téma a mají ověřit, nakolik studenti pochopili základní pojmy a obsah tématu.
- pokud jsou studenti schopni odpovědět kontrolní otázky, procvičují „aplikace“ v manuálu. Aplikace jsou myšlenková cvičení, respektive modelové situace, jež mají pomoci pochopit důležité souvislosti tématu s jinými tématy a v širším kontextu „vnitřní logiky“ sociální politiky.

2.3 Samostatné úkoly

V průběhu studia studenti plní domácí úkoly v termínech daných časovým rozvrhem a zpracují dva zkušební průběžné testy (charakter otázek v testu je blízký kontrolním otázkám, případně aplikacím uvedeným v manuálu).

2.4 Zakončení předmětu

zápočet (2 písemné testy)

zkouška (písemná a ústní)

3. Zkrácený syllabus předmětu (témata) a literatura k tématům

A. Obecná část

Blok 1: Funkce a cíle sociální politiky, přístupy k nim

1 Sociální procesy a sociální politika, vznik sociálního státu a jeho základní funkce

Flora P., Heidenheimer A. J. (1990): 22-28, 37-44

Večeřa, M. (1993): 53-59

Baldwin P. (1990): 23-31

2 Principy a cíle sociální politiky

Barr N., Whynes D. (1993): 4-6

Gass B. (1991): 16-21

Sirovátka T. (ed.) (2000): 201-206.

Další doporučená literatura:

Durdisová, J., Kotýnková, M., Krebs, V. et al. (2002): 18-30 (vyd 1997 30-48)

Sirovátka, T. (1997): 151-154

Večeřa, M. (1993): 62-66

3 Sociální stát, jeho typy a jeho vývojová stadia

Flora P., Heidenheimer A. J. (1990): 383-387

Esping - Andersen, G. (1990): 21-34

Další doporučená literatura:

Esping - Andersen, G. (1999): 36-46

Pierson, Ch. (1991): čti od str. 102

Blok 2: Sociální politika jako součást veřejné politiky

4 Sociální politika jako sociálně-politický proces

Potůček, M. (1995): 49-51, 55-57

Tomeš, I. (1996): 159-165

5 Nástroje sociální politiky

Potůček, M. (1995): 51-54

Tomeš, I. (1996): 141-151

6 Účinky sociální politiky

Sirovátka, T. (1997): 154-159, 166-171

Sirovátka T. (ed.) (2000): 33-51, 131-156.

Blok 3 Základní oblasti a nástroje sociální politiky: sociální rizika

7 Sociální rizika a sociální zabezpečení

Krebs, V. a kol. (2010): 175-195

Další doporučená literatura:

Veselý, J. (2009): 11-17, 28-31, 34-37, 45-50 (sociální zabezpečení)

Tröster, P. a kol. (2008): 79-91 (sociální události)

Čámský, P. a kol. (2011): 9-31 (sociální služby)

8 Sociální pomoc

Krebs, V. a kol. (2010): 286-308

Mareš, P. (1999): 109-115, 120-136, 149-152

Winkler, J. (2000) in Sirovátka T. (ed.): 105-129

Další doporučená literatura:

Tomeš, I. (2011): 232-249

9 Sociální pojištění

Krebs, V. a kol. (2010): 196-217

Další doporučená literatura:

Arnoldová, A. (2012): od str. 81 (typy pojištění podrobně, pozor na aktuálnost informací)
viz také webové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí

Blok 4 Základní oblasti a nástroje sociální politiky: sociální rozvoj

10 Prevence sociálních problémů: politika pracovního trhu

Krebs, V. et al. (2010): 309-334

Sirovátka, T. (1995): Politika pracovního trhu: 82 – 104,

Bonoli, G. (2011): 318-332

11 Sociální rozvoj a lidský kapitál: zdravotní politika

Krebs, V. et al. (2010): 335-373

Večeřa, M. (1993): 83 – 85

Potůček, M. (1995): 77 – 86

Další doporučená literatura:

Drbal, C. (2005): kap. 4.7. Zdravotnická soustava, její organizace a funkce

12 Sociální rozvoj a lidský kapitál: vzdělávací politika

Krebs, V. et al. (2010): 441-475

Potůček, M. et al. (2005): 277-309

Kalous, J., Veselý, A. (eds.) (2006): 7-45

Potůček, M. (1999): 87-94

13 Sociální rozvoj a lidský kapitál: rodinná politika

Sirovátka, Bubnová, Wildmannová in Sirovátka T. (ed.) (2000): 53-69

Brdek, M., Jírová, H. (1998): 184 – 192, 205-211

Krebs, V. et al. (2010): 374-398
Saxonberg, S., Sirovátka, T. (2006): 189-206

14 Sociální rozvoj a lidský kapitál: bytová politika

Krebs, V. et al. (2010): 399-440
Lux, M. et al. (2002): 73-86 a 166-177
Hegedüs, J., Lux, M., Teller, N. (eds.) (2013): 3-30, 146-162, 307-330

Další doporučená literatura:

Mikeszová, M., Sunega, P., Kostelecký, T., Lux, M., Sládek, J. (2010): 4-19, 33-37
www.mmr.cz (Koncepte bydlení ČR 2014-2020; Zpráva o plnění koncepte bydlení ČR do roku 2020)

Blok 5 Sociální politika EU

15 Mezinárodní instituce a úmluvy, sociální politika EU

Potůček, M. (1995): 109-115
Potůček, M. (1999): 221-225
Durdisová, J., Kotýnková, M., Krebs, V. et al (2002): 113-125 (vyd. 1997: 109-122)

16 Harmonizace a integrace systémů sociálního zabezpečení

Potůček, M. (1999): 217-227
MPSV (1998): 7-20

4. Seznam studijních materiálů

Literatura povinná:

Baldwin P. 1990. *Politics of Social Solidarity*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, pp. 23-31.

Barr N., Whyne D. 1993. *Current Issues in the Economics of Welfare*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London: Macmillan, Introduction, pp. 4-6.

Bonoli, G. 2011. Active Labour Market Policy in a Changing Economic Context. In Clasen, J.; Clegg, D. (eds.) *Regulating the Risk of Unemployment. National Adaptations to Post-industrial Labour Markets in Europe*. Oxford: University Press

Brdek M., Jírová H. 1998. *Sociální politika v zemích EU a ČR*. Praha, Codex (vybrané části)

Durdisová J., Kotýnková, M., Krebs V., Poláková O., Žižková J., Vlček, M. 2002. *Sociální politika*. Praha, ASPI, případně příslušné části možno studovat rovněž podle Durdisová, Krebs a kol. *Sociální politika*, Codex 1997. (čísla stran uvedena v závorce u jednotlivých témat).

Esping - Andersen, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press, pp. 21-34.

Flora P., Heidenheimer A. J. 1990. *The Development of Welfare States in Europe and America*. New Brunswick, Transaction Publishers, s. 22-28, 37-48, 383-387.

- Gass B. 1991. *Expanding the Concept of Social Justice: Implications for Social Security, in Sociology of Social Security*. Edinburgh: Edinburgh University Press, pp. 16-21.
- Gass B. 1991. *Expanding the Concept of Social Justice: Implications for Social Security, in Sociology of Social Security*. Edinburgh: Edinburgh University Press, pp. 16-21.
- Hegedüs, J., Lux, M., Teller, N. (eds.). 2013. *Social Housing in Transition Countries*. New York: Routledge, kap. 1 (The transformation of the social housing sector in Eastern Europe: a conceptual framework, 3-30), kap. 9 (The Czech Republic: locked between municipal and social housing, 146-162), kap. 19 (New social housing strategies in post-socialist states: effectiveness, efficiency, and sustainability, 307-330)
- Kalous, J., Veselý, A. 2006. *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum (vybrané kapitoly)
- Krebs, V. a kol. 2010. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika.
- Lux, M. et al. 2002. *Bydlení - věc veřejná. Sociální aspekty bydlení v České republice a zemích Evropské unie*. Praha, SLON, s. 73-86, 166-177.
- Mareš P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, Praha: SLON (vybrané části)
- MPSV ČR. 1998. *Sociální zabezpečení osob pohybujících se v rámci EU*. Praha: MPSV, s. 7-20.
- Potůček M. 1995. *Sociální politika*. Praha: SLON.
- Potůček M. 1999. *Křížovatky české sociální reformy*. Praha: SLON (vybrané části).
- Potůček, M. et al. 2005. *Veřejná politika*. Praha: SLON (vybrané kapitoly).
- Saxonberg, S., Sirovátka, T. 2006 Failing Family Policy in Post-Communist Central Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis* 8 (2): 189-206.
- Sirovátka T. (ed.) 2000. *Česká sociální politika na prahu 21. století. Efektivnost, selhávání, legitimita*. Brno: Masarykova univerzita (vybrané části)
- Sirovátka T. (ed.). 1997. *Sociální zabezpečení*. Brno, Masarykova univerzita (vybrané části)
- Sirovátka T. 1995. *Politika pracovního trhu*. Brno: Masarykova univerzita (vybrané části)
- Tomeš I. 1996. *Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha, Socioklub (vybrané části)
- Večeřa, M. 1993. *Sociální stát. Východiska a přístupy*. Praha, SLON (vybrané části)

Doporučená literatura:

časopisy: Fórum sociální politiky, Sociální práce (dva poslední ročníky)

Ostatní doporučená literatura:

Arnoldová, A. 2012. *Sociální zabezpečení. I, Sociální zabezpečení v České republice*. Praha: Grada.

Čámský, P., Sembdner, J., Krutilová, D. 2011. *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*. Praha: Portál.

- Drbal, C. 2005. *České zdravotní politika a její východiska*. Praha: Galen.
- Esping - Andersen, G. 1999. *The Social Foundations of Postindustrial Economics*. Cambridge: Polity Press, pp. 36-46.
- Esping-Andersen, G. 1991. The Three Worlds of Welfare Capitalism 1990. Princeton: P. Univ.Press, s. 9-38. In *Sociologický časopis*, č. 5. (s. 545-567).
- Matějková, B., Paloncyová, J. 2005. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita 2005.
- Mikeszová, M., Sunega, P., Kostecký, T., Lux, M., Sládek, J. 2010. *Dopady hospodářské krize na finanční dostupnost bydlení – analýza a možné nástroje státu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- MPSV. 1998. *Sociální zabezpečení osob pohybujících se v rámci EU*. Praha: MPSV.
- Pierson, Ch. 1991. *Beyond the welfare state? : the new political economy of welfare*. University Park: Pennsylvania State University Press
- Tomeš, I. 2011. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál.
- Tröster, P. a kol. 2008. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck.
- Veselý, J. 2009. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva.

B. Průvodce studenta jednotlivými tématy

1. Co je to sociální politika?

Existuje mnoho definic sociální politiky. Studenti naleznou některé z nich v předepsaných učebnicích. Chceme zde proto jen vysvětlit daný pojem ve dvou rovinách. Za prvé, je třeba si uvědomit, že jde o sociální praxi, a vedle toho o aplikovanou vědeckou disciplínu, jež zkoumá nejrůznější etické, sociální, ekonomické, právní, veřejně politické a další aspekty této praxe.

Za druhé, sociální politika je „volbou společnosti“. Sociální politika je zaměřena na „sociální“ záležitosti (a problémy). Sociální záležitostí (problémem) se stávají situace, kdy větší či významnější (vlivnější) skupiny ve společnosti cítí, že podmínky jejich života (potřeby či hodnoty, jež jsou pro ně důležité) jsou ohroženy, blokovány, nejsou z jejich pohledu uspokojivě prosazovány, a současně tyto skupiny nalézají možnosti pro ně neuspokojivý stav změnit akcí, která se může opřít o institucionalizované prostředky a nástroje.

Sociální politika je současně i „politika“. Každá politika znamená volbu směru jednání: volbu cílů, a pak volbu prostředků k jejich dosažení. Taková volba se opírá o určité definice sociálních „problémů“ a „záležitostí“, definice, jež jsou podmíněny pohledem na věc a zájmy aktérů.

Sociální politika je součástí veřejné politiky. Je procesem, kdy sociální skupiny (reprezentované například politickými subjekty, ale i dalšími zájmovými skupinami) prosazují své zájmy (záležitosti) a usilují o to, aby jejich zájmy byly uznány větší částí společnosti jako „veřejný zájem“ a staly se předmětem „politiky“ státu nebo jiných významných subjektů, tedy, aby byly definovány v rovině cílů veřejné politiky a aby byly k nim definovány a zavedeny nástroje (politiky) směřující k jejich řešení.

Takto je sociální politika širokou oblastí a institucionalizovaným nástrojem řešení sociálních záležitostí, zájmů, problémů, konfliktů. Přispívá ke zlepšování kvality života a k sociální kohezi. Sociální politika je tak „tvorbou“ či „volbou“ společnosti.

2. Rozvržení témat

Témata kurzu Sociální politika jsou rozdělena dvou částí (a do pěti bloků).

První část se zabývá obecně sociální politikou jako sociálně-politickým procesem: problémy, na které reaguje, principy, o které se opírá, cíli, které sleduje, subjekty, které se na jejím formování podílejí, procesem jejího utváření, a konečně jejími účinky.

Druhá část se zabývá konkrétními oblastmi sociální politiky. Rozlišuje přitom (byť je to jistým zjednodušením) nástroje, které reagují na rizika moderní společnosti nebo jsou jejich prevencí, a vedle toho nástroje, jež napomáhají sociálnímu rozvoji – tedy zlepšují kvalitu života lidí a lidský kapitál (potenciál). Věnuje také pozornost cílům a nástrojům sociální politiky v rámci Evropské unie.

A. Obecná část

Blok 1: Funkce a cíle sociální politiky, přístupy k nim

Cílem studia v tomto bloku je pochopit souvislost mezi vývojem společnosti, sociálními problémy moderní společnosti a způsoby jak na ně sociální politika reaguje. Sociální problémy, cíle sociální politiky a principy, o které se sociální politika spolu úzce souvisí. Je možné sledovat význačné rozdíly v přístupu k jejich chápání, jež pak implikují rozdílné volby nástrojů a různé přístupy k jednotlivým oblastem sociální politiky.

1 Sociální procesy a sociální politika, vznik sociálního státu a jeho základní funkce

Úvod do tématu

Sociální politika ve své moderní podobě vznikla před necelými sto padesáti lety. Je plodem vývoje moderní společnosti, neboť je odpovědí na problémy, které přinesl vývoj společnosti ve stadiu „modernizace“. Koncepce, jež vysvětlují vznik a rozvoj institucí sociální politiky v moderní (industriální) společnosti je možné utřídit takto:

- teorie modernizace a technologické determinace, teorie „lidského kapitálu“ (kladou důraz na potřebu industriální společnosti zajistit reprodukci pracovní síly a rozvoj jejího lidského kapitálu)
- teorie demokratizace a teorie vývoje konceptu občanství (kladou důraz na vstup masových politických stran do veřejné politiky, na roli všeobecného volebního práva a možnost ne-elit prosazovat své zájmy politickými prostředky)
- teorie sociálního konfliktu (kladou důraz na proces redistribuce zdrojů mezi sociálními třídami institucionalizovanými politickými prostředky, na zprostředkování „distributivního konfliktu“)
- funkcionální teorie (kladou důraz na zprostředkování sociální solidarity v širokém měřítku, a na roli ochrany pomocí opatření sociální politiky v situacích, kdy jiné instituce jsou k tomu nedostatečné a selhávají)
- teorie byrokracie (kladou důraz na rozvoj a význam administrativní kapacity moderního národního státu, jež je plodem vývoje moderního kapitalismu a racionality moderní společnosti, pro vytvoření moderních systémů sociálního zabezpečení a sociální politiky).

Cíle studia

Studenti by měli studiem tématu pochopit:

- roli různých faktorů, které formují sociální politiku
- vznik sociálního státu na pozadí procesů modernizace a demokratizace
- společenské zájmy a roli aktérů, kteří ovlivňují sociální politiku
- základní funkce sociálního státu

Klíčové pojmy (viz předepsaná literatura)

Modernizace, demokratizace, sociální problémy, sociální rizika, mobilizace zájmů, dimenze zabezpečení, dimenze rovnosti (horizontální a vertikální), třídní mobilizace, třídní koalice

Kontrolní otázky

1. Vysvětlete pojem sociální politika.
2. Jaké hlavní sociální a ekonomické procesy ovlivnily vývoj sociální politiky a jakým způsobem (zejména vysvětlete roli procesu modernizace a vývoje občanství)
3. Charakterizujte základní dimenze (funkce) sociální politiky

Aplikace

a) vysvětlete co je to sociální problém, jak s ním souvisejí skupinové a veřejné zájmy. Jak se řešení sociálního problému promítá do procesu sociální politiky. Uveďte příklad ze současné praxe sociální politiky v ČR.

b) uvažujte, které dimenze sociální politiky měly (mají) větší význam pro různé společenské vrstvy a v různých obdobích, uveďte důvody. Například období: v době krize 30. let, na začátku 90. let v průběhu první fáze transformace.

Povinná literatura

- Flora P., Heidenheimer A. J. (1990): 22-28, 37-44
Večeřa, M. (1993): 53-59
Baldwin P. (1990): 23-31

2 Principy a cíle sociální politiky

Úvod do tématu

Sociální politika odráží zájmy různých sociálních skupin. Opírá se o různá ideologická pojetí. Klíčovými hledisky jejího utváření v demokratické společnosti jsou otázky solidarity a sociální spravedlnosti. Sociální spravedlnost je představa o tom, ve prospěch koho, z jakých důvodů, a v jakém rozsahu by se měla sociální politika zaměřovat. Základními hledisky sociální spravedlnosti, jež spolu do určité míry soupeří, ale současně se také doplňují a mají různý význam v různých oblastech sociální politiky, jsou: princip rovných/univerzálních práv, princip zásluh, a konečně princip potřeb. Vedle toho rovněž se v sociální politice uplatňují některé univerzální principy jako je princip solidarity, rovnosti, subsidiarity, princip participace aj.

Sociální politika prosazuje ve společnosti určité specificky kulturně a sociálně podmíněné pojetí solidarity, sociální spravedlnosti a sociálních práv. Sociální práva jsou obecně vzato součástí konceptu občanství. Sociální práva podobně jako ekonomický rozvoj moderní společnosti formují životní šance lidí.

Cíle sociální politiky jsou konkrétním vyjádřením pojetí solidarity, sociální spravedlnosti a sociálních práv. Současně jsou cíle sociální politiky ovlivněny dalšími faktory: zejména jde o ekonomické požadavky a administrativní požadavky (požadavky ekonomické a administrativní efektivnosti). Je proto vhodné odlišit hlavní (sociální) cíle a vedlejší (ekonomické a administrativní) cíle sociální politiky. Je důležité všimnout si konfliktů mezi cíli sociální politiky a tenze, jež z ní vyplývají.

Cíle studia

Cílem studia tématu je pochopit:

- základní principy sociální politiky
- soubor cílů sociální politiky a vazeb mezi nimi, a v té souvislosti si povšimnout i vazby mezi sociální politikou a ekonomikou (hospodářskou politikou)

Klíčové pojmy (viz předepsaná literatura)

Solidarita, subsidiarita, participace, sociální spravedlnost: sociální práva, potřebnost, zásluhovost. Rovnost a různá pojetí rovnosti. Občanská práva a sociální práva, životní šance, lidská důstojnost, mikro- a makro- efektivita sociální politiky, administrativní efektivita.

Kontrolní otázky

1. Vysvětlete základní principy, o něž se opírá sociální politika.
2. Vysvětlete pojem sociální spravedlnost a pojem rovnost v jejich různých pojetích, uvažujte důsledky různých pojetí pro sociální politiku.
3. Vysvětlete základní cíle sociální politiky a souvislosti (rozpory) mezi nimi.

Aplikace

- a) Všimněte si vnitřní konfliktnosti cílů sociální politiky, uveďte alespoň dva příklady ze současné praxe sociální politiky v ČR, kdy se cíle sociální politiky dostávají do rozporu.
- b) Vysvětlete jak ekonomika (a hospodářská politika) ovlivňuje sociální politiku, a jak sociální politika ovlivňuje ekonomiku. Ukažte na příkladu ze současné praxe sociální politiky v ČR.

Povinná literatura

- Barr N., Whynes D. (1993): 4-6
Gass B. (1991): 16-21
Sirovátka T. (ed.) (2000): 201-206.

Další doporučená literatura:

- Durdisová, J., Kotýnková, M., Krebs, V. et al. (2002): 18-30 (vyd 1997 30-48)
Sirovátka, T. (1997): 151-154
Večeřa, M. (1993): 62-66

3 Sociální stát, jeho typy a jeho vývojová stadia

Úvod do tématu

Rozvoj sociální politiky prošel několika kvalitativně odlišnými stadii. V průběhu tohoto vývoje se vytvořily rozdílné tzv. režimy sociálního státu: liberální, korporativní a sociálně-demokratický typ. Odlišnost mezi nimi přetrvává i v současném stadiu vývoje sociální politiky. Tato odlišnost není totiž založena ani tak na rozdílnosti nástrojů, které využívají, ale

především na rozdílnosti v pojetí principů a cílů sociální politiky a zejména v pojetí sociální solidarity (jde řečeno jinými slovy o „režimy sociální stratifikace“).

Esping-Andersen, jehož typologie je nejnvlivnější, rozlišuje typy sociálního státu nejen podle významu role státu versus role trhu (stupeň dekomodifikace), ale dále také podle dopadu sociální politiky na sociální stratifikaci, její vztah k rodině a její přístup k problému nezaměstnanosti.

Cíle studia

Studium tématu by mělo vést k pochopení charakteristik:

- různých režimů sociálního státu
- jednotlivých stádií vývoje sociálního státu
- souvislostí tzv. krize sociálního státu

Klíčové pojmy (viz předepsaná literatura)

Princip dekomodifikace a sociální stát. Reziduální sociální stát a institucionální sociální stát: režimy sociálního státu: liberální, korporativní, sociálně-demokratický.

Stadia vývoje sociálního státu: experimentování, konsolidace, expanze, krize. Bismarckův systém, Beveridgeova reforma. Krize sociálního státu: krize finanční, krize efektivity a krize legitimacy.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte jednotlivé etapy vývoje sociální politiky (podle Flory, Heidenheimera) - časově, z hlediska ekonomických, sociálních a hodnotových souvislostí, konečně obsah a případně dopady/účinky sociální politiky v daných etapách vývoje.
2. Charakterizujte jednotlivé tzv. režimy sociálního státu (podle Esping-Andersena) z hlediska role státu a dalších aktérů sociální politiky, podle typu solidarity, podle stupně dekomodifikace, dopadu sociální politiky na sociální stratifikaci, podle vztahu k rodině, podle režimu pracovního trhu.
3. Vysvětlete pojem krize sociálního státu a hlavní příčiny tzv. krize sociálního státu.

Aplikace

- a) Vysvětlete jaké je pojetí solidarity v různých režimech sociálního státu a jaké mohou být rozdílné účinky na sociální stratifikaci?
- b) Uvažujte, nakolik se krize tzv. sociálního státu projevuje v současné době v České republice a uveďte argumenty pro své úvahy.

Povinná literatura

Flora P., Heidenheimer A. J. (1990): 383-387
Esping - Andersen, G. (1990): 21-34

Další doporučená literatura:

Esping - Andersen, G. (1999): 36-46
Pierson, Ch. (1991): čti od str. 102

Blok 2: Sociální politika jako součást veřejné politiky

Cílem studia tohoto bloku je pochopit sociální politiku jako součást politického procesu veřejné volby: proces formování, prosazování a realizace veřejných zájmů v oblasti sociálních záležitostí, roli aktérů, používané nástroje a jejich různorodé účinky.

4 Sociální politika jako sociálně-politický proces

Úvod do tématu

Sociální politika je proces veřejné volby (volby cílů a prostředků k jejich dosažení). V demokratické společnosti je konflikt zájmů mezi sociálními skupinami řešen na hlavně trhem nebo veřejnou volbou (založenou na hlasování přímém nebo hlasování reprezentace). Jinými typy řešení konfliktu zájmů je rozhodnutí na základě tradice nebo na základě uznání autority podepřené legitimitou.

Na formování sociální politiky se podílí současně širší spektrum sociálních aktérů. Jedna z hypotéz hovoří o distributivním konfliktu a klíčové roli dělnické třídy, která prosazovala v počátcích rozvoje sociálního státu sociální požadavky politickou cestou a otevřela tak cestu k rozvoji sociální politiky. Naproti tomu řada autorů upozorňuje na fakt, že dělnická třída jednak nikdy nepředstavovala většinový podíl v sociální struktuře, a navíc neměla ani v počátcích vývoje sociálního státu dostatečnou politickou sílu. Rozhodující bylo proto spíše formování koalic zájmů dělnické třídy a dalších politických subjektů, zejména byla klíčová role středních tříd, a tato role postupně narostla. Krom toho, sociální a politické elity často anticipovaly rizika sociální revolty a používaly sociální politiku jako nástroj sociální kontroly a získání legitimacy – svědčí o tom případ Bismarckových reforem, případně i sociální politiky totalitních režimů komunistického typu.

Je však třeba zdůraznit, že proces formování veřejné politiky (společenské volby) neprobíhá jen veřejnou volbou či rozhodnutím politické reprezentace (shora), ale také přímou tvorbou (zdola).

Proces rozhodování veřejnou volbou (shora) ve veřejné politice demokraticky tvořené má obvykle (modelově) tato stadia (cyklus):

- 1 percepce problému
- 2 analýza problému (informace)
- 3 formulace problému (vliv ideologie, probíhá diskuse)
- 4 formulace cíle (může probíhat diskuse k získání veřejné podpory)
- 5 formulace nástroje
- 6 může probíhat diskuse – k získání veřejné podpory
- 7 rozhodnutí
- 8 implementace
- 9 vyhodnocení politiky (významná role informace)
- 10 percepce problému.

Role politických rozhodnutí je významná ve stadiu 3,4,7, 9, role profesionálů je významná ve stadiu 2, 3,5, 8, 9 a role veřejnosti je významná zejména ve stadiu 1, 3, 4, 6, 10.

Proces přímé tvorby zdola se uskutečňuje v interakci nejrůznějších sociálních aktérů – zejména organizací občanského sektoru a soukromých subjektů.

Proces tvorby veřejné politiky se „pluralizuje.“ Stále větší roli v procesu veřejné volby a tvorby politiky zdola přebírají vedle politických reprezentací a státu organizace občanského sektoru, ale vedle toho i nadnárodní společnosti, nadnárodní instituce jako je Evropská komise, Světová banka, Mezinárodní měnový fond, a další instituce.

Cíle studia

Cílem studia tématu je, aby student rozeznal:

- jednotlivá stadia procesu realizace veřejných zájmů
- subjekty, které se podílejí na procesu sociální politiky

Klíčové pojmy (viz předepsaná literatura)

veřejná (společenská) volba, veřejný zájem, stadia procesu společenské volby, implementace rozhodnutí, veřejná správa, sociální správa: státní, veřejnoprávní, soukromá

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte jednotlivé fáze tvorby opatření sociální politiky - každou fázi ilustrujte poukazem na konkrétní situaci.
2. Charakterizujte jednotlivé subjekty v procesu formování sociální politiky a upřesněte jejich roli v různých fázích tvorby sociální politiky.
3. Srovnejte roli různých subjektů sociální politiky v různých režimech sociálního státu (uveďte příklady).

Aplikace

- a) Uveďte příklady záměny cílů a prostředků při formování procesu sociální politiky.
- b) Čím je podle Vašeho názoru specifická role aktérů v procesu tvorby sociální politiky v České republice? Které subjekty mají menší význam než v jiných zemích?

Povinná literatura

Potůček, M. (1995): 49-51, 55-57

Tomeš, I. (1996): 159-165

5 Nástroje sociální politiky

Úvod do tématu

K dosažení cílů sociální politiky jsou využívány nejrůznější nástroje. Základní nástroje používané v procesu tvorby sociální politiky jsou: legislativní (například zákonodárství sociálního zabezpečení, zákon o zaměstnanosti apod.), finanční (stání rozpočet, sociální fondy atd.), administrativní (instituce, které realizují sociální politiku). Z jiného pohledu se jedná o veřejně poskytované služby, o sociální dávky, případně o programy (sociální programy, programy zaměstnanosti apod.).

Konkrétními nástroji v jednotlivých oblastech sociální politiky se zabývá blok 3 a blok 4.

Cíle studia

Studenti by měli být schopni objasnit:

- strukturu, hierarchii a návaznost základních nástrojů k prosazení cílů sociální politiky
- specifickou roli jednotlivých nástrojů: legislativy, ekonomických nástrojů, správy, sociálních programů, vyjednávání zájmů

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

Regulace, sociální právo, státní rozpočet, sociální fondy, sociální programy, tripartita, veřejné slyšení, peněžité dávky, věcné dávky, služby, sociální poradenství, azyly, pečovatelské služby, krizová centra, sociálně-právní ochrana, ústavní sociální péče, kontraktace

Kontrolní otázky

1. Jaké jsou nejdůležitější nástroje sociální politiky?
2. Vysvětlíte a uveďte příklady, jak jednotlivé nástroje sociální politiky na sebe navazují.
3. Vysvětlíte roli sociálních programů, uveďte příklad.
4. Vysvětlíte roli tripartity v sociální politice, uveďte příklady.

Aplikace

- a) Uveďte, pro které situace jsou nejvhodnější nástroje finanční, zejména sociální dávky.
- b) Uveďte, pro které situace jsou nejvhodnější služby, pro které situace je nejvhodnější poradenství jako nástroj sociální politiky.

Povinná literatura

Potůček, M. (1995): 51-54

Tomeš, I. (1996): 141-151

6 Účinky sociální politiky

Úvod do tématu

Sociální politika sleduje (jak již studenti poznali v kapitole 2) nejrůznější cíle, většinou však sleduje více cílů současně. Proto má také dosti komplexní účinky sociální, ale také mikroekonomické a makroekonomické účinky, v neposlední řadě má i významné účinky morální (může posilovat solidaritu ve společnosti a naopak ji také oslabovat). Podobně jako každá lidská činnost generuje vedle zamýšlených důsledků také celou řadu důsledků nezamýšlených.

Obvykle se diskuse účinků sociální politiky koncentruje na podporu sociální koheze, na rozvoj lidského kapitálu, na prevenci chudoby a sociálního vyloučení, na širší redistributivní účinky, jež jsou spojeny s cíleností opatření, na účinky v oblasti pracovních pobídek a pobídek ke spoření, na ekonomické zatížení státního rozpočtu, případně na její interní efektivnost (náklady na provoz systému, na ztrátu prostředků v procesu implementace), a další.

K rozeznání těchto různorodých účinků slouží relevantní informace a analýzy. V sociální oblasti jsou k tomu využívány různé sociální indikátory: jsou zaměřeny jednak ke zjišťování potřeb sociální politiky, ke stanovení cílů, k sledování charakteristik sociálních opatření a konečně k hodnocení výsledků sociální politiky. Tyto indikátory mohou postihovat kvalitativní (význam a intenzitu potřeb) i kvantitativní stránku (rozsah potřeb).

Cíle studia

Studiem tématu mají studenti prohloubit schopnost:

- identifikovat různé účinky opatření sociální politiky a spojitosti mezi těmito účinky
- reflektovat vazby mezi cíli, nástroji a účinky sociální politiky
- reflektovat možnosti a základní způsoby hodnocení účinků sociální politiky.

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

externí efekty, sociální efekty, makroekonomické, mikroekonomické efekty, redistributivní účinky, disincitivy, přímé a nepřímé účinky, vedlejší účinky, interní efektivita, a neefektivita, neefektivnost v cílenosti, stigmatizace, legitimita

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte, jaké jsou různorodé účinky sociální politiky.
2. Které z nich pokládáte za nejvýznamnější a proč?
3. Vysvětlíte různé efekty vyplývající z redistribuce.
4. Co je to interní efektivita sociální politiky a čím je ovlivněna?

Aplikace

a) Podle jakých kritérií je podle Vašeho názoru potřebné posuzovat účinky sociální politiky v současné době a proč?

b) Zkuste navrhnout sociální indikátory vhodné k zhodnocení některých účinků sociální politiky.

Povinná literatura

Sirovátka, T. (1997): 154-159, 166-171

Sirovátka T. (ed.) (2000): 33-51, 131-156.

B Jednotlivé oblasti sociální politiky

Blok 3 Základní oblasti a nástroje sociální politiky: sociální rizika

Účelem studia v této části je seznámit se s cíli, nástroji a jejich využitím v oblasti sociálního zabezpečení, a to s přihlédnutím k jejich účinkům a alternativním možnostem jejich využití.

7 Sociální rizika a sociální zabezpečení

Úvod do tématu

Sociální zabezpečení je historicky jádrem sociální politiky. Jeho funkcí bylo reagovat na sociální (kolektivní) rizika „moderní společnosti“, jež spočívala v přerušení příjmu domácnosti z pracovní činnosti (nebo ve zvýšených nákladech domácnosti) v důsledku určitých událostí. Tyto události dílem vyplývají z životního cyklu (nemoc, stáří, ztráta živitele apod.), dílem z událostí sociálních (nezaměstnanost, stárnutí společnosti, epidemie, živelní katastrofy, války atp.). V „rizikové“ (post)moderní společnosti se zvyšují zejména nejistoty spojené s postavením na trhu práce a s nestabilitou a oslabením funkcí rodiny.

Sociální zabezpečení je reprezentováno především systémy sociálních dávek, dílem i sociálními službami. Je založeno na vysoce institucionalizovaném a legislativně kodifikovaném systému. Důchodové zabezpečení představuje největší objem sociálních výdajů (přes 10 procent HDP a jeho podíl roste). Dávky v nemoci, dávky v nezaměstnanosti, rodinné dávky, dávky a služby sociální pomoci představují zhruba dalších 5 procent HDP.

Cíle studia

Cílem studia tématu je, aby studenti identifikovali:

- cíle sociálního zabezpečení
- používané nástroje sociálního zabezpečení, typy dávek a možnosti organizace systému a jeho financování
- hlavní principy a odlišnosti různých režimů sociálního státu v této oblasti
- hlavní rysy systému sociálního zabezpečení v České republice

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

Sociální rizika, sociální událost, povinné, sociální a soukromé pojištění, vzájemné pojištění, ekvivalence, stabilita a dlouhodobé záruky, doplňkové systémy, univerzální a kategorické dávky, prostředky testované a příjmově testované dávky, principy: univerzalita, uniformita, komplexnost, adekvátnost, sociální garance, solidarita.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte základní cíle a principy, na nichž je vybudován systém sociálního zabezpečení.
2. Jaká je základní struktura a organizace systému sociálního zabezpečení?
3. Jaké jsou hlavní typy dávek v systému sociálního zabezpečení a jaké jsou zdroje jejich financování?

4. Vysvětlete roli tzv. doplňkových systémů sociálního zabezpečení, zejména vztah sociálního pojištění a soukromého pojištění.

Aplikace

a) Uvažujte, jaké by mělo důsledky, kdyby pojištění v nezaměstnanosti nebo zdravotní pojištění u nás bylo dobrovolné, nikoliv povinné. V čem je výhoda povinného pojištění?

b) Uvažujte, jaké by mělo důsledky, kdyby důchodové pojištění bylo u nás sice povinné, ale pouze u soukromých pojišťoven. V čem je výhoda sociálního pojištění proti této možnosti?

Povinná literatura

Krebs, V. a kol. (2010): 175-195

Další doporučená literatura:

Veselý, J. (2009): 11-17, 28-31, 34-37, 45-50 (sociální zabezpečení)

Tröster, P. a kol. (2008): 79-91 (sociální události)

Čámský, P. a kol. (2011): 9-31 (sociální služby)

8 Sociální pomoc

Úvod do tématu

Ačkoliv je stálým předmětem sporu různých přístupů (viz modely sociálního státu) otázka jak štedrá má být sociální politika, existuje více méně shoda o tom, že eliminace chudoby je jejím prioritním (a minimálním) cílem. Protože i v ekonomicky rozvinutých společnostech tzv. „nová chudoba“ a sociální vyloučení patří ke klíčovým sociálním problémům, je této oblasti věnována stále větší pozornost. V důsledku tzv. „moderních rizik“ se chudoba dotýká nejčastěji nezaměstnaných, starších lidí, zdravotně postižených, osamělých rodičů a mladých rodin s velkým počtem dětí.

Protože i pojem chudoby (a hranice chudoby) jsou relativní koncepty vztažené k nějakému společenskému standardu, jehož pojetí se opírá buď o „minimální“ úroveň potřebnou k přežití, anebo se přibližuje „důstojnému“ standardu pro život v určité společnosti, je například určování garantovaného životního minima relativně komplikovanou otázkou. Využívá se přitom metod historicko-statistických (sledováním výdajů a spotřeby domácností s nízkou úrovní příjmu), metod normativních (založených na expertním stanovení minimálního spotřebního koše a jeho ocenění podle životních nákladů na vybrané položky) a metod relativních (srovnání příjmu či výdajů a spotřeby chudých domácností k průměrnému společenskému standardu).

Sociální pomoc zahrnuje pomoc finanční a pomoc službami různého druhu. Je stále obtížnější obtížné odlišit dávky sociální pomoci a jiné typy dávek, protože stále více dávek je založeno na testování příjmu a systém podpory příjmu se tak stává stále komplexnější. Typicky zahrnuje dávky testované majetkem, a vedle toho dávky testované příjmy. Nejčtenějšími typy dávek, jež se v systému vyskytují v nějaké kombinaci, jsou obecná dávka garantující minimální úroveň příjmu, dávky na bydlení, tzv. kategorické dávky pro specifické kategorie (jako jsou zdravotně postižení, staří lidé, osamělé matky, nezaměstnaní) a „vázané“ dávky (podpora nákladů na specifické služby například pečovatelské nebo ústavní, na služby pro děti atd.)

Cíle studia

Na základě studia tématu by studenti měli umět vysvětlit:

- pojem chudoby a různé definice i způsoby jejího měření
- pojem životní minimum, způsoby jeho určování
- funkce životního minima v systému sociální politiky
- různé formy sociální pomoci, jejich vzájemnou souvislost

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

Chudoba absolutní a chudoba relativní, objektivní a subjektivní chudoba, Evropská hranice chudoby, kumulace handicapů a cyklus deprivace; životní minimum a jeho určování - metoda normativní, metoda statisticko-historická, metoda relativní. Existenční minimum a sociální minimum. Hmotná nouze a sociální nouze. Primární a sekundární funkce životního minima, valorizace životního minima, věcná pomoc, pomoc službou, azyl, past chudoby.

Kontrolní otázky

1. Vysvětlíte pojem chudoba a její různé dimenze (absolutní-relativní, objektivní-subjektivní).
2. Jak lze měřit chudobu?
3. Co je to tzv. životní minimum? Jak souvisí s pojmem chudoby?
4. Jaké jsou základní metody pro stanovení životního minima?
5. Jaká je konstrukce (složky) životního minima?
6. Jaké jsou funkce životního minima v sociální politice a zvláště pak v ČR?

Aplikace

- a) Jaké formy sociální pomoci rozlišujeme? Uveďte příklady-situace pro použití jednotlivých forem sociální pomoci, zdůvodněte jak v dané situaci je vhodná příslušná forma sociální pomoci.
- b) Co je to past chudoby a jak vzniká? Jak a na čem by bylo možné rozeznat její dopad v České republice? Jak jí lze předcházet v našich podmínkách?

Povinná literatura

Krebs, V. a kol. (2010): 286-308

Mareš, P. (1999): 109-115, 120-136, 149-152

Winkler, J. (2000) in Sirovátka T. (ed.): 105-129

Další doporučená literatura:

Tomeš, I. (2011): 232-249

9 Sociální pojištění

Úvod do tématu

Rozvoj moderního sociálního státu byl historicky založen na rozvoji metod sociálního pojištění (viz Bismarckovy reformy) proti moderním rizikům. Výhodou kolektivního, povinného, státem garantovaného systému pojištění je účinná ochrana společnosti jako celku proti rizikům, jež jsou ze své povahy kolektivní (riziko nezaměstnanosti obvykle roste pro celé skupiny lidí, společnost stárne jako celek, atp.), krom toho povinnost pojistit se vylučuje dopad nákladů za ty, kteří se nepojistili, na společnost jako celek, je takto možné začlenit do systému i případy vysokých rizik, a je konečně možné využít systém k redistribuci podle dohodnutých pravidel. Je obvyklé doplňovat systém povinného kolektivního pojištění dobrovolnými doplňkovými systémy pojištění soukromého a dobrovolného kolektivního (zaměstnaneckého) pojištění, jež dávají možnost doplnit si individuálně či kolektivně výši

(rozsah) ochrany proti specifickému riziku.

V zásadě platí v systému pojištění princip ekvivalence: dávky odpovídají příspěvkům do systému a jsou nárokem odvozeným z účasti na platbě. V systému ovšem probíhá redistribuce podle několika os: jde o osu mezigenerační, osu podle rodu (muži-ženy), osu vertikální (podle příjmu a majetku), osu podle postavení na trhu práce. Například jsou garantovány minimální dávky pro ty, kteří nebyli v dostatečné míře účastní příspěvky. V přístupu k míře ekvivalence a k míře redistribuce se jednotlivé typy sociálního státu dosti zásadně odlišují.

S ohledem na stárnutí společnosti je nejvýznamnějším současným problémem systémů pojištění přizpůsobení systémů důchodového pojištění. Protože průběžný systém financování a fondový systém financování (a vedle toho dávkově definovaný systém a příspěvkově definovaný systém) mají své výhody a nevýhody, řešení většinou směřují k „smíšenému“ systému, jenž kombinuje výhody obou typů. Dalším řešením je zpružňování věkové hranice pro odchod do důchodu a podpora delšího setrvání v ekonomické aktivitě (s tím ovšem souvisí další politiky, jako je celoživotní vzdělávání, pružnost trhu práce aj.).

Cíle studia

Na základu studia kapitoly by měli studenti umět vysvětlit:

- základní formy sociálního pojištění
- způsoby financování důchodového systému, jejich výhody a nevýhody
- základní prvky nastavení důchodového systému
- problém stárnutí, jeho současná řešení v důchodovém systému.

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

průběžné financování, fondové financování, příspěvkově definovaný a dávkově definovaný systém, NDC, sazby pojistného, dvousložková konstrukce, valorizace důchodů, důchodový věk, pružná věková hranice, předčasný důchod, rozhodné období.

Kontrolní otázky

1. Jaké jsou způsoby financování důchodového systému, jejich přednosti a nevýhody.
2. Jaké jsou základní prvky, jež určují nastavení důchodového systému, uveďte jejich charakteristiky pro ČR.
3. Jaké hlavní změny proběhly v důchodovém systému v ČR po roce 1990? Jaké jsou výhledy do budoucna?

Aplikace

a) Uvažte, jaké důsledky má výpočet důchodové dávky z výdělku za delší období (celoživotní výdělky) pro výši důchodu, a to i v porovnání různých kategorií zaměstnanců (podle pohlaví, podle stability zaměstnání v průběhu pracovní kariéry).

b) Jaké směry redistribuce můžeme v důchodovém systému identifikovat? Jaký důsledek pro tyto směry má přechod z průběžného na fondové financování důchodového systému?

Povinná literatura

Krebs, V. a kol. (2010): 196-217

Další doporučená literatura:

Arnoldová, A. (2012): od str. 81 (typy pojištění podrobně, pozor na aktuálnost informací)
viz také webové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí

Blok 4 Základní oblasti a nástroje sociální politiky: sociální rozvoj

Účelem studia v této části je seznámit se s cíli, nástroji a jejich využitím v oblastech sociální politiky, jež přispívají k především sociálnímu rozvoji, tedy k rozvoji kvality života a lidského kapitálu.

10 Prevence sociálních problémů: politika pracovního trhu

Úvod do tématu

Politika pracovního trhu je nejúčinnější formou boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Proto země EU včetně České republiky přijímají od roku 1997 „Národní plány zaměstnanosti“, jež jsou orientovány jednotnými principy a kladou největší důraz na „zaměstnatelnost“ pracovní síly.

Akcentem politiky pracovního trhu je aktivní podpora strany nabídky trhu práce, nikoliv redukce rozsahu efektivní nabídky práce (jako je třeba politika předčasných důchodů). Cíle politiky pracovního spočívají především ve vytváření souladu mezi poptávkou po práci a nabídkou práce (zejména zprostředkování a poradenství, programy pracovní přípravy a rekvalifikace), v přerozdělení příležitostí zaměstnanosti ve prospěch nejvíce znevýhodněných skupin nezaměstnaných (vytvářením či podporou vzniku pracovních míst pro tyto skupiny), v ochraně a udržování lidského kapitálu a reprodukce pracovní síly, v prevenci sociálního vyloučení lidí postižených nezaměstnaností. K tomu přispívají zejména aktivní opatření politiky na trhu práce, ale také systémy podpory příjmu v nezaměstnanosti.

Cíle studia

po prostudování tématu by studenti měli umět vysvětlit:

- cíle politiky zaměstnanosti a cíle politiky pracovního trhu
- způsoby organizace a hlavní prvky systému kompenzace příjmu v nezaměstnanosti
- základní nástroje aktivní politiky pracovního trhu
- aktuální priority politiky pracovního trhu ve světě a v ČR

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

politika zaměstnanosti, politika pracovního trhu, redistribuce nezaměstnanosti, flexibilita trhu práce, pojištění v nezaměstnanosti, pomoc v nezaměstnanosti, podpory v nezaměstnanosti, aktivní politika trhu práce, podmínky nároku, čekací doba, poměr náhrady, zaměstnatelnost, pracovní výcvik, tvorba pracovních míst, subvencovaná pracovní místa, veřejně prospěšné práce, programy pracovní rehabilitace, chráněné dílny, částečná nezaměstnanost.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte cíle politiky zaměstnanosti a politiky pracovního trhu.

2. Charakterizujte jednotlivé nástroje aktivní politiky pracovního trhu – a rámcově jejich využití v ČR.
3. Jaké jsou základní prvky, jež určují nastavení systému podpor v nezaměstnanosti (a ukažte rámcově znalost těchto parametrů pro ČR).
4. Jaké jsou současné priority politiky pracovního trhu v ČR a ve světě?

Aplikace

- a) Navrhněte indikátory (ukazatele) pro posuzování úspěšnosti aktivní politiky na pracovním trhu
- b) Navrhněte v obecné rovině nástroje vhodné k řešení nezaměstnanosti:
 - pracovníků uvolňovaných z těžkého průmyslu při strukturální změně a s převážně jednostrannou či nízkou úrovní kvalifikace
 - absolventů středních škol, kteří vstupují na trh práce.

Povinná literatura

- Krebs, V. et al. (2010): 309-334
Sirovátka, T. (1995): Politika pracovního trhu: 82 – 104,
Bonoli, G. (2011): 318-332

11 Sociální rozvoj a lidský kapitál: zdravotní politika

Úvod do tématu

Zdraví nazírané jako stav fyzické, psychické a sociální pohody je klíčovým prvkem kvality života. Jeho determinanty spočívají v genetické výbavě, v životním a pracovním prostředí, životním stylu a vzdělání populace, a rovněž ve výkonnosti systému zdravotnictví.

Veřejné zdravotnictví má vedle základní funkce prevence a léčení nemocí významné sociální funkce: reaguje na sociální rizika infekčních chorob, znečištění prostředí, dopadů průmyslové produkce a výkonu profesí na zdraví lidí, na potřebu ochrany dětí a geneticky hůře vybavených jednotlivců.

Protože sociální nerovnosti a chudoba spočívají především v omezených životních šancích, patří rovnost v přístupu ke zdravotní péči k základním otázkám sociální spravedlnosti. Současně je kvalita zdraví základním předpokladem k získání vzdělání, k účasti na trhu práce a možnosti sociálního začlenění.

Základními hledisky posuzování systému zdravotní péče jsou z tohoto důvodu:

- rovnost v přístupu ke zdraví
- kvalita zdravotní péče
- efektivita (náklady na péči).

Rozpornost mezi těmito hledisky (náklady versus dostupnost a kvalita) vedou k požadavku definování standardů zdravotní péče. Protože technické možnosti zdravotnictví se rychle rozvíjejí a limitem poskytování péče jsou pak hlavně finanční náklady, je otázkou růstu nákladů na zdravotnictví a stejně tak otázkou rovnosti přístupu závažným etickým problémem. V současné době proto zdravotnické systémy usilují nejen o definování standardů veřejně dostupné zdravotní péče, ale používají také určité formy spolufinancování zdravotní péče občany. Vedle toho je kladen důraz na osobní odpovědnost v ochraně zdraví a na změnu hodnot směřující od preference konzumu k preferenci zdraví.

Cíle studia

Na základě studia tématu by studenti měli umět vysvětlit:

- roli zdravotní politiky při podpoře zdravotního stavu populace

- cíle zdravotní politiky a principy, které sleduje
- možnosti organizace zdravotních systémů
- problém nákladů na zdravotní politiku a možnosti jejich regulace, způsoby financování zdravotní péče a jejich vztah ke kvalitě a dostupnosti péče
- aktuální problémy zdravotní péče v ČR.

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

střední délka života, specifická a standardizovaná úmrtnost, rovnost ve zdraví, péče o veřejné zdraví, informační nerovnováha, dostupnost zdravotní péče, prevence, diagnóza, léčení, rehabilitace, primární zdravotní péče, nemocnice, léčebné ústavy, zařízení veřejného zdravotnictví, centralizované soustavy, jednotné národní soustavy, soustavy s povinným zdravotním pojištěním, liberální soustavy s dobrovolným soukromým pojištěním, fixní rozpočet, platba za výkon, platba za léčení podle skupin onemocnění, kapitální platba, smluvní financování

Kontrolní otázky

1. Jaké jsou hlavní determinanty zdravotního stavu obyvatelstva? Jaké jsou jeho indikátory?
2. Jaká je role zdravotnictví v péči o zdraví? Jaké jsou hlavní cíle sledované státním systémem zdravotní péče? Jaká jsou omezení tržních principů v oblasti politiky zdraví?
3. Jaké jsou alternativní způsoby uspořádání a financování zdravotnictví?
4. Srovnajte různé možnosti organizace a financování zdravotnictví je z hlediska uplatnění kritérií rovnosti, kvality a efektivity zdravotní péče.

Aplikace

- a) Kterému modelu zdravotní péče podle Vašeho názoru nejvíce odpovídá současný systém v České republice a proč?
- b) Jaké změny v systému zdravotnictví po roce 1990 měly pozitivní dopad pro zdravotní stav populace? Které změny mohly mít dopad negativní?

Povinná literatura

Krebs, V. et al. (2010): 335-373

Večeřa, M. (1993): 83 – 85

Potůček, M. (1995): 77 – 86

Další doporučená literatura:

Drbal, C. (2005): kap. 4.7. Zdravotnická soustava, její organizace a funkce

12 Sociální rozvoj a lidský kapitál: vzdělávací politika

Úvod do tématu

V informační společnosti je přístup ke vzdělání „primárním statkem“, jenž rozhoduje o životních šancích: určuje možnost uplatnění na trhu práce ve „výkonové společnosti“, podporuje rozvoj demokracie a participaci na politickém systému, stejně jako usnadňuje přístup k institucím moderní společnosti. Proces demokratizace společnosti a proces zlepšování funkční flexibility pracovního trhu je v (post)industriální společnosti jednoznačně spojen s rozšířením rozsahu (a samozřejmě kvality) vysokoškolského vzdělání a s politikou investic do lidského kapitálu.

Vedle toho je stejně významným požadavkem celoživotní vzdělávání: to je významné

nejen z důvodu uplatnění „high technology“ a růstu produktivity, ale také pro překonání rizik sociálního vyloučení (Amartya Sen definuje rovnost v dimenzi „schopností“ a „výkonností“) a pro udržení účasti starých lidí v pracovním procesu co nejdéle (je to nutné i s ohledem na stárnutí společnosti a prodlužování období neaktivity u mládeže v důsledku vysokoškolského studia).

Úkolem vzdělávacích soustav je nalézt cesty k splnění těchto požadavků při únosných nákladech a respektování principu rovných, ale současně stále rostoucích šancích v přístupu ke vzdělání.

Cíle studia

Studiem tématu by měli studenti pochopit:

- roli vzdělávací politiky v moderní společnosti
- vztahy vzdělávací politiky k hospodářské a sociální politice.
- funkci vzdělávacích soustav a cíle vzdělávací politiky
- nástroje a klíčové aktéry vzdělávací politiky obecně i v ČR
- specifické problémy vzdělávací politiky v ČR.

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

informační společnost, výchova, vzdělávání, vzdělání, kvalifikace, lidský kapitál, lidský potenciál, kulturní kapitál, investice do lidského kapitálu, egalitářská interpretace, rovné šance, individualizace, diferenciacce, internacionalizace ve vzdělávání, zaměstnatelnost, flexibilita trhu práce, numerus clausus, volný přístup ke vzdělání, celoživotní vzdělávání, alternativní školství

Kontrolní otázky

1. Jaká je role vzdělání v moderní společnosti, její vazba k hospodářské a sociální politice?
2. Jaké jsou základní funkce vzdělání a jaká je role státu ve vztahu ke vzdělání?
3. Charakterizujte alternativní způsoby řízení a financování škol, jejich výhody a nevýhody.
4. Definiujte základní principy vzdělávací politiky.

Aplikace

- a) Vysvětlíte důsledky vytváření jednotného trhu v EU pro roli vzdělávání v České republice.
- b) Vysvětlíte, jaký je vztah mezi vývojem trhu práce a vývojem školské soustavy. Jak byste řešili nezaměstnanost vysokého počtu absolventů vysokých škol v oborech, po nichž není momentálně na trhu práce poptávka (například v důsledku hospodářské recese)?

Povinná literatura

- Krebs, V. et al. (2010): 441-475
Potůček, M. et al. (2005): 277-309
Kalous, J., Veselý, A. (eds.) (2006): 7-45
Potůček, M. (1999): 87-94

13 Sociální rozvoj a lidský kapitál: rodinná politika

Úvod do tématu

Některé země zřídily ministerstvo či mezirezortní komisi pro rodinu a formulují explicitně

rodinnou politiku, jiné nikoliv. Ať tak či onak, vždy existuje v sociální politice soubor oddělených, ale přitom vzájemně vztahovaných politických voleb, jež se zaměřují k problémům dotýkajících se rodin (jde zejména o oblasti bydlení, zdraví, vzdělání, sociálních služeb, zaměstnání a podpory příjmu).

Soudobé problémy rodiny (její nestabilita, oslabené výchovné funkce a nízká fertilita) mají více kořenů a není dostatečně jasné, nakolik úspěšně sociální politika tyto problémy může eliminovat a nakolik může například ovlivnit fertilitu s ohledem na komplexní vývojové trendy (post)moderní společnosti. V každém případě ale sociální politika může napomoci podporou v různých stadiích životního cyklu rodiny a v propojení funkcí spojených s rodičovstvím a funkcí spojených s účastí na trhu práce a pracovní kariérou rodičů.

Někteří autoři proto rozlišují podle přístupu k rodině tři modely - anglosaský (nepodporuje rodinu), model obecné podpory rodiny běžný na evropském kontinentě (podporuje soudržnost rodiny a instituci manželství) a model dvojího příjmu pocházející ze Skandinávie a postupně se rozšiřující i v dalších zemích kontinentu (podporuje možnost propojení rodičovských funkcí a zapojení žen na pracovním trhu).

Nové akcenty sociální politiky v perspektivě životního cyklu rodin pak jsou definovány jako:

1. investice do dětí a do dětství

- prevence chudoby v dětství: garance příjmu, aktivní podpora zaměstnatelnosti rodičů
- výchovná funkce školy a zařízení služeb pro děti
- podpora osamělým matkám v přístupu k zaměstnání
- aktivní politika zaměstnanosti (mladiství a mládež)
- přístup ke vzdělání (a vyrovnávání šancí)
- stipendia studentům z rodin s nízkými příjmy
- podpora sociálně dostupného bydlení
- sociální práce v rodinách ohrožených sociálním vyloučením.

2. politika vstřícná k rodině, zvláště k ženám

- finančně a sociálně dostupné služby péče o děti, staré lidi
- politika rovné šance (zaměstnání a pracovní pozice, mzdy, nároky v sociálním zabezpečení)
- finanční zajištění v době těhotenství a mateřství (blízko 100 %)
- podpora spoluúčasti obou rodičů na péči o děti
- možnosti kombinace částečných úvazků a z nich plynoucích příjmů s mateřskými a rodičovskými dávkami
- dobré zajištění možností placené absence rodiče při nemoci dětí
- zvýhodnění rodin s nejnižšími příjmy při zapojení do pracovní aktivity (making work pay)
- symbolická role ocenění výchovy dětí jako sociální investice.

3. důstojný život ve stáří

- návratnost sociální investice do dětí: kvantitativně i kvalitativně rostoucí lidský kapitál a produktivita mladší generace, schopnosti delší pracovní aktivity a schopnosti spořit na období stáří u starší generace, mezigenerační solidarita.

Cíle studia

Po prostudování tématu by měli studenti být schopni:

- specifikovat funkce rodiny ve společnosti a funkce rodinné politiky v systému sociální politiky
- vysvětlit smysl rodinné politiky a základní nástroje rodinné politiky (jak stát podporuje rodinu)
- vysvětlit alternativní cíle rodinné politiky, typy rodinné politiky a jejich souvislost s různými „režimy sociálního státu“
- identifikovat roli rodinné politiky na pozadí soudobých vývojových trendů rodiny jako sociální instituce
- identifikovat aktuální problémy rodinné politiky v ČR.

Klíčové pojmy

nukleární rodina, modální rodina, extendovaná rodina, rekonstruovaná rodina, krize rodiny, explicitní a implicitní rodinná politika, konzervativní, kolektivistická a liberální koncepce rodiny, přímé a nepřímé nástroje podpory rodiny, právní ochrana rodiny, daňové úlevy, rodinné dávky, služby poskytované rodině.

Kontrolní otázky

1. V čem spočívají soudobé trendy a změny struktury rodiny a rodinného života?
2. Jaké jsou základní přístupy k rodině jako sociální instituci a jaké mají implikace pro rodinnou politiku, resp. pro její cíle?
3. Jaké postavení má rodinná politika v systému sociální politiky, jak se váže k různým oblastem sociální politiky?
4. Jaké rozeznáváme typy rodinné politiky a jak se odlišují?

Aplikace

- a) Jak se liší nástroje rodinné politiky v závislosti na rozdílnosti přístupů k sociální funkci rodiny? Vysvětlete na konkrétním příkladu použití různých nástrojů rodinné politiky, jaké pak mají rozdílné důsledky pro rodinu.
- b) Uvažujte, jak opatření ve vztahu k rodině souvisí s konceptem sociální spravedlnosti (například vytváření rovných šancí aj.).

Povinná literatura

- Sirovátka, Bubnová, Wildmannová in Sirovátka T. (ed.) (2000): 53-69
Brdek, M., Jírová, H. (1998): 184 – 192, 205-211
Krebs, V. et al. (2010): 374-398
Saxonberg, S., Sirovátka, T. (2006): 189-206

14 Sociální rozvoj a lidský kapitál: bytová politika

Úvod do tématu

Společnosti moderního „západního typu“ uznávají bydlení za základní lidskou potřebu, jejíž zajištění má velmi závažné sociální důsledky, proto i článek 25 Všeobecné deklarace lidských práv klade mezi požadavky sociální solidarity i právo na bydlení.

Zajištění bydlení je ovšem v prvé řadě záležitostí domácností. Problémem je však vysoká cena pořizovacích nákladů bydlení a dlouhodobá návratnost investic do bydlení. Z toho důvodu je pro některé skupiny populace problematické zajištění této potřeby, z důvodů: životního a rodinného cyklu (mladé rodiny, staří lidé po ztrátě partnera a odchodu

děti), zdravotního handicapu, sociálně ekonomického statusu (zvláště nezaměstnanost), rozpadu rodiny (zvláště samoživitelky s dětmi) aj.

Základními hledisky politiky bydlení je dostačující kvantita bytů, odpovídající kvalita a dostupnost bytů (finanční a sociální). Politika bydlení z toho důvodu koncipuje relativně široký okruh opatření, která se zaměřují (každé v jiné míře) na různé kategorie populace.

Pro zajištění základních hledisek politiky bydlení je klíčovým požadavkem fungující trh s byty. Vedle toho musí existovat i politiky, jež rozšiřují odpovídajícím způsobem dostupnost bydlení pro širší vrstvy populace, umožňují jim akumulovat prostředky k pořízení bydlení v příslušné fázi rodinného cyklu a přitom dlouhodobě do této oblasti investovat prostředky domácností. Domácnostem, jež nemají dostačující zdroje, má politika bydlení napomoci krizová období života překonat, aniž by došlo k ohrožení sociálním vyloučením v důsledku substandardního bydlení.

Politiky bydlení jsou pak diferencované podle cílové sociální skupiny:

Vyšší a střední vrstvy – hypotéky a daňové úlevy na výstavbu a koupi domů a bytů

Střední vrstvy – stavební spoření spojené s daňovými úlevami, regulované nájemné (připouští obvykle „rozumný zisk“, jenž o něco převyšuje úrokovou míru) někdy i širěji pojaté sociální bydlení, zejména je zaměřené na mladé rodiny (tento typ bydlení znamená standardní bydlení poskytované za „ekonomické nájemné“, jež obvykle kryje provozní náklady, nikoliv už pořizovací náklady a zisk)

Nižší vrstvy – příspěvek na bydlení, sociální bydlení zaměřené na rodiny s nízkými příjmy, regulované nájemné.

Cíle studia

po prostudování kapitoly by studenti měli umět definovat:

- význam bytové politiky
- charakteristiky - indikátory úrovně a potřeby bydlení, specifika trhu s byty
- alternativní cíle bytové politiky a modely bytové politiky
- nástroje bytové politiky a jejich sociální cílenost.

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

vlastnické a užívací právo k bytům, bytový fond, plošný standard, bytové kategorie, státně dirigistický model, model bytového družstevnictví, liberální model, dostupnost bytů, regulace nájemného, „dotace na cihlu“, „dotace na hlavu“, příspěvek na bydlení, sociální bydlení, stavební spoření se státním příspěvkem, hypoteční úvěr, regenerace městských center.

Kontrolní otázky

1. Jaké funkce plní bytová politika a jaké cíle sleduje?
2. Jakými indikátory lze charakterizovat úroveň bydlení a potřebu bytů?
3. Jakými specifickými rysy se vyznačuje trh s byty? Jakými způsoby bývá regulován v tržních ekonomikách?
4. Jaké rozeznáváme základní modely bytové politiky (charakterizujte). Uveďte, jaké nástroje bytové politiky preferují různé režimy sociálního státu.

Aplikace

- a) Charakterizujte nástroje bytové politiky a jejich cílenost k různým kategoriím populace, obecně a na příkladu ČR, identifikujte tak, které nástroje bytové politiky jsou v ČR nedostatečně rozvinuty.
- b) Vysvětlíte důvody pro regulaci nájemného a jaké zásady jsou vhodné pro jeho stanovení?

Povinná literatura

Krebs, V. et. al. (2010): 399-440

Lux, M. et al. (2002): 73-86 a 166-177

Hegedüs, J., Lux, M., Teller, N. (eds.) (2013): 3-30, 146-162, 307-330

Další doporučená literatura:

Mikeszová, M., Sunega, P., Kostecký, T., Lux, M., Sládek, J. (2010): 4-19, 33-37

www.mmr.cz (Koncepte bydlení ČR 2014-2020; Zpráva o plnění koncepce bydlení ČR do roku 2020)

Blok 5 Sociální politika EU

Cílem studia tohoto bloku je seznámit studenty s vývojem sociální politiky (institucí a dokumentů) v rámci EU a s důsledky, jež má členství v EU pro sociální politiky zemí EU.

15 Mezinárodní instituce a úmluvy, sociální politika EU

Úvod do tématu

Rozvoj sociální politiky v zemích EU souvisí se základními etapami vývoje evropské hospodářské a sociální integrace. Tento proces totiž přináší řadu důsledků pro sociální politiku.

Lze přitom rozlišit tři hlavní etapy tohoto vývoje:

1. etapa

od konce 2. světové války do vzniku Evropského hospodářského společenství (1957) a přijetí Evropské sociální charty (1961)

V tomto období se vývoj sociální politiky v Evropě opíral o zásady Beveridgeovy reformy, jež usilovala o pokrytí všech rizik a všech sociálních kategorií („od kolébky do hrobu“). Sociální politika přecházela z období „konsolidace“ čtyřicátých let do období počátku „expanze“ padesátých let. Významným bylo již přijetí Úmluvy č. 102 Mezinárodní organizace práce z roku 1952, jež stanoví minimální standardy sociálního zabezpečení (minimální výše dávek ze sociálního pojištění zhruba na úrovni 45 – 55 procent mzdy průmyslového dělníka, podle typu rizika)

2. etapa

Od vzniku EHS a přijetí Sociální charty, až do vzniku Evropské unie. Jde o složité období - expanze sociální politiky (do poloviny sedmdesátých let), ale po hospodářských krizích přichází etapa krize sociálního státu a jeho reformulace zejména v osmdesátých letech. Vznikají významné programové dokumenty EU, rozvíjí se politiky založené na využití Evropského sociálního fondu. Přes hospodářské potíže a fiskální restriktce v mnoha oblastech sociální politiky se udržují principy Evropského sociálního modelu.

3. etapa

Vznik Evropské unie (1993) a jednotného trhu založeného na jednotném pohybu zboží, osob a kapitálu. Sociální politika je postavena před konkrétní úkoly spojené s fungujícím jednotným trhem. Přes národní rozdíly je vedena mírná politika přibližování (konvergence) standardů sociálního zabezpečení (z důvodu obavy ze sociálního dumpingu), což má vliv na rychlý rozvoj sociálních systémů v zemích jižní Evropy v tomto období. Vedle toho je vedena politika harmonizace systémů (operační, instrumentální a administrativní propojení v zájmu usnadnění pohybu pracovníků). Krom toho, sociální koheze je chápána jako jeden z hlavních politických předpokladů ekonomické integrace.

Rozvoj otevřené metody koordinace (OMC), zejména v oblasti politiky zaměstnanosti (ESS) a sociálního začleňování.

Cíle studia

Po prostudování tématu by studenti měli znát:

- základní etapy vývoje evropské hospodářské a sociální integrace (instituce, úmluvy) a souvislost mezi hospodářskou a sociální integrací (myšlenka univerzálního sociálního občanství)
- mezinárodní standardy sociálního zabezpečení podle Konvence č. 102 Mezinárodní organizace práce
- význam a obsah dokumentů, norem a institucí jako je Římská úmluva, EHS a Evropský sociální fond, Evropská sociální charta pro sociální politiku Evropy
- nové akcenty Maastrichtské smlouvy - Evropská unie a jejích navazujících dokumentů

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

Konvence č. 102 Mezinárodní organizace práce, Římská úmluva, EHS, Rada Evropy, Evropský sociální fond, Evropská sociální charta, Sociální akční program, Evropská Unie, Maastrichtská smlouva, Zelená kniha, Bílá kniha. Otevřená metoda koordinace. Evropa 2020.

Kontrolní otázky

1. Které nadnárodní instituce ovlivňovaly v Evropě po 2. světové válce vývoj sociální politiky v rámci procesu evropské integrace?
2. Jaké jsou základní cíle Evropské unie (dříve EHS) v oblasti sociální politiky, jak souvisejí s hospodářskou politikou EU (dříve EHS)? Ve kterých dokumentech byly deklarovány?
3. Které významné úmluvy předcházely Evropské sociální chartě? Čím byly významné?
4. Co je obsahem Evropské sociální charty a jejích dodatků?
5. Co je účelem Evropského sociálního fondu? Jaké jsou jeho priority a využití?
6. Co je to otevřená metoda koordinace a jakou hraje roli v současné sociální politice zemí EU?

Aplikace

- a) srovnajte standardy deklarované v konvenci ILO č. 102 se standardy sociálního zabezpečení ČR.
- b) srovnajte obsah ESCH se sociální politikou ČR? Která doporučení by měla být podle Vašeho názoru lépe naplněna?

Povinná literatura

Potůček, M. (1995): 109-115

Potůček, M. (1999): 221-225

Durdisová, J., Kotýnková, M., Krebs, V. et al (2002): 113-125 (vyd. 1997: 109-122)

16 Harmonizace a integrace systémů sociálního zabezpečení

Úvod do tématu

Smyslem harmonizace systémů sociálního zabezpečení v rámci EU je přijmout praktická opatření, jež by podpořila pohyb pracovníků v rámci zemí EU a tak podpořila i ekonomickou integraci a ekonomický rozvoj členských zemí. Těmito opatřeními samozřejmě kladou určité překážky přetrvávající rozdíly v národních systémech sociálního zabezpečení. Proto musí být

přijaty principy, jež by přes existující rozdíly umožnily jejich propojení. Vedle toho je v souvislosti s pohybem pracovníků pocíťována naléhavá potřeba podpořit jednotné politiky v oblasti pracovního zákonodárství (včetně ochrany zdraví při práci), odborového vyjednávání a politiky pracovního trhu. K významným principům patří zásada rovného zacházení (equal treatment) ve všech dimenzích při zaměstnávání žen, a jinak handicapovaných skupin pracovníků.

Cíle studia

Studiem tématu by se studenti měli seznámit s:

- principy harmonizace systémů pracovních trhů a sociálního zabezpečení v rámci EU
- pochopit v obecné rovině důsledky pro ČR vyplývající z integrace do EU.

Klíčové pojmy (viz povinná literatura)

jednotný trh, harmonizace systémů sociálního zabezpečení, princip pracovníka, aplikace právního řádu jediného státu, rovné zacházení, zachování nabytých práv (výplata dávek do ciziny), zachování práv během jejich nabývání (sčítání dob pojištění), globalizace a sociální dumping, sociální kvalita Evropy (Amsterodamská deklaráce), sociální dialog.

Kontrolní otázky

1. Jaké jsou základní principy harmonizace systémů sociálního zabezpečení v rámci EU?
2. Vysvětlete tenze mezi procesy globalizace a hospodářské, sociální a politické integrace Evropy.

Aplikace

Uvažujte důsledky volného pohybu osob v EU pro jejich sociální zabezpečení (sociální práva) a možnost zaměstnání a jak tyto možnosti jsou podpořeny ze strany EU.

Povinná literatura

Potůček, M. (1999): 217-227

MPSV (1998): 7-20

C Úkoly

1. Vymezení úkolů

Studenti splní dva testy jako průběžné úkoly. Požaduje se výsledek 6 bodů z maxima 12 bodů. Test je průběžným úkolem, nesplnění je důvodem k ukončení studia předmětu. Je jedna možnost opravy, v určený termín, bez možnosti pomůcek na FSS.

U zkoušky studenti splní požadavek písemného testu a ústní části zkoušky.

Testové a zkušební otázky vycházejí z kontrolních otázek ke studiu a aplikací (viz část B).

2. Vodítka ke studiu specifických oblastí sociální politiky – kritéria hodnocení výkonu

Studenti musí být schopni vysvětlit základní oblasti sociální politiky - jak v obecněji platném rámci, tak i rámcově z hlediska jejich řešení v České republice. Předpokládá se přitom základní znalost úpravy nástrojů sociální politiky v sociální legislativě ČR (na základě studia příslušného kurzu Sociální právo, na nějž kurz Sociální politika navazuje).

Při studiu obecných otázek je důležité všimnout si obecných aspektů a umět je vysvětlit:

- a) obecné a soudobé problémy, na něž sociální politika v dané oblasti reaguje, její cíle
- b) základní nástroje, které daná politika v příslušné oblasti využívá - organizační, finanční, legislativní
- c) umět rozeznat odlišnosti sociální politiky v dané oblasti podle různých přístupů-typů-režimů sociálního státu (obecně a příklady)
- d) umět dovést rozdílné účinky různých typů politiky v dané oblasti.

Při aplikaci na sociální politiku v České republice pak by měli být studenti schopni doplnit:

- a) hlavní záměry v dané oblasti a sledované cíle po roce 1989
- b) hlavní změny v organizaci, financování a nástrojích v devadesátých letech, zhruba časový průběh změn
- c) soudobé problémy v dané oblasti (sociální potřeby a problémy a vedle toho stanovené cíle politiky, jejich adekvátnost potřebám)
- d) možná alternativní řešení, jež jsou diskutována – a jejich možné dopady.

3. Příklady vzorových odpovědí na kontrolní (testové/zkušební) otázky

3.1 Přístup k otázkám

Přístup k odpovědi na specifickou otázku závisí na stupni obecnosti/konkrétnosti otázky.

V každém případě je nutno vycházet při koncipování odpovědi podle „vnitřní logiky“ sociální politiky:

- nejprve objasnit používaný pojem, politiku, problém, oblast atp. a jeho širší souvislosti v sociální politice
- objasnit strukturaci pojmu, politiky, problému, oblasti atp. z hlediska sledovaných cílů a principů
- charakterizovat možné alternativní přístupy k pojetí politiky, přiřadit k nim ty reálné (např. reálně využívané politiky v ČR)
- identifikovat subjekty zainteresované na různých přístupech a řešeních
- uvažovat důsledky (zamýšlené a nezamýšlené) různých přístupů, uvažovat vazbu mezi cíli, důsledky a nástroji sociální politiky
- uvažovat širší faktory, jež ovlivňují sociálně-politická řešení.

Toto je „ideální“ schéma. Při konkrétně formulovaných otázkách nebude postup odpovědi zahrnovat vždy všechny výše uvedené kroky: některé otázky se zaměřují na cíle, jiné na nástroje, některé na aktéry, jiné spíše na účinky. V každém případě je ale požadavkem vysvětlit základní pojmy a jejich strukturu, a identifikovat jejich širší souvislosti. Stejně tak je požadavkem uvažovat a snažit se odpovědět pro jednotlivé otázky vazby mezi cíli, aktéry, používanými nástroji, a konečně účinky sociálních politik.

3.2 Vzory otázek a odpovědí

Téma 3, kontrolní otázka 2

2. Charakterizujte jednotlivé tzv. režimy sociálního státu (podle Esping-Andersena) z hlediska role státu a dalších aktérů sociální politiky, podle typu solidarity, podle stupně dekomodifikace, dopadu sociální politiky na sociální stratifikaci, podle vztahu k rodině, podle režimu pracovního trhu.

Odpověď:

Esping-Andersen chápal režim sociálního státu jako režim uspořádání nerovností ve společnosti (sociálně-stratifikační režim). Klíčovými pojmy je z tohoto pohledu „solidarita“ a „de-komodifikace“. Solidarita znamená obecně vzájemnou závislost lidí, například z hlediska sdílení společných hodnot a materiálních zdrojů. Pak může být rozsah solidarity minimální (liberální, tržní model sociálního státu), nebo vymezen statusově, tedy solidarita v rámci sociálních skupin jako jsou třídy, profese, lokální a církevní komunity, národnosti, rodiny atp. zprostředkovaná často zaměstnavateli, odbory a jejich korporacemi, komunitami nejrůznějšího typu a organizacemi sdružení zájmů občanského sektoru (korporativní model), a konečně solidarita vymezená mezi třídami, celospolečenská, zprostředkovaná zejména státem jako vrcholovou reprezentací společnosti.

De-komodifikace znamená zajištění prostředků k životu, jež nejsou závislé na účasti na trhu (práce) a příjmu z placené práce. De-komodifikace je v moderní společnosti nutná jak k individuálnímu přežití, tak k přežití systému moderního kapitalismu (neboť napomáhá reprodukci pracovní síly a prevenci sociálního konfliktu a sociální revolty).

Typ uplatňované solidarity a míra dekomodifikace určují účinek sociálního státu na sociální stratifikaci. Vedle toho je důležitá pro jeho účinky i podpora rodiny a režim pracovního trhu (způsob řešení nezaměstnanosti). Všechny tyto charakteristiky jsou spolu navzájem provázány.

Komparace tří režimů podle zvolených klíčových charakteristik

Režim sociálního státu	Míra dekomodifikace	Dopad na sociální stratifikaci	Podpora rodiny	Režim trhu práce (řešení nezaměstnanosti)
Liberalní režim	Minimální (trh pracuje jako zdroj příjmů)	Dualismus	Irelevantní	Flexibilní, nízké mzdy
Korporativní režim	Vyšší (statusová oprávnění)	Existující hierarchie zachována, Loajalita ke státu	Subsidiarita, tradiční role rodiny a členů rodiny	Odchod části pracovní síly z trhu práce (mládež, ženy, předdůchodový věk)
Sociálně demokratický režim	Vysoká (občanská oprávnění)	Univerzální solidarita, početná střední třída	Minimální závislost jednotlivce na rodině („de-familializace“), zapojení na trhu práce	Plná zaměstnanost (zvl. veřejný sektor a aktivní politika trhu práce)

Z hlediska sociální stratifikace režim liberální dualizuje společnost, protože se zaměřuje na jen na klienty s nízkými příjmy, ti přijímají dávky, naopak ostatní sociální vrstvy na ně platí. Tím je příjemce dávek vystaven sociálnímu stigmatu. Sociální opatření tak nemívají podporu středních a vyšších tříd, jež jsou spíše plátcí než příjemci provizí.

Korporativní režim naopak definuje nároky z dekomodifikace jako protiváhu trhu a poskytuje oprávnění podle sociálního postavení a zásluh (odvodů). Je to „pojišťovací“ sociální stát. Posiluje princip ekvivalence a dává každé sociální třídě „co jí náleží“. Současně vytváří loajalitu všech vrstev společnosti (a to přes existující nerovnosti mezi nimi) ke státu, jenž je garantem tohoto systému.

Sociálně-demokratický režim poskytuje vysoký stupeň dekomodifikace jako základ univerzálních občanských práv. Minimální standard dávek a služeb je vysoký, nad základním standardem je v rámci univerzálního systému vytvářena nadstavba diferencující další provize podle výše příspěvku a principu ekvivalence. Tím jsou zainteresovány i střední a vyšší třídy. Navíc systém výrazně financuje veřejné služby včetně sociálních služeb (vzdělání, zdravotnictví aj.) a posiluje jimi pozici středních tříd (ty je totiž využívají nejvíce), současně však vysokou úroveň redistribuce a dostupností veřejných statků početnost střední třídy rozšiřuje. Má tak její vysokou podporu a legitimitu.

Téma 9, kontrolní otázka 1

1. Jaké jsou způsoby financování důchodového systému, jejich přednosti a nevýhody?

Způsoby financování důchodového systému je třeba posuzovat z hlediska cílů, jež jsou důchodovým systémem sledovány a návazně z hlediska odpovídajících účinků. Tyto cíle a účinky zahrnují především tzv. hlavní - sociální účinky a vedle toho účinky vedlejší (instrumentální), tedy ekonomické účinky a účinky z hlediska administrativní efektivity systému. Hlavním impulzem k přestavbě důchodových systémů je ovšem problém instrumentální, tedy obtížnost v jejich financování (při růstu části populace

v postproduktivním věku). Toto ekonomické hledisko by však nemělo vést k destrukci základních sociálních cílů důchodového systému.

Lze odlišit dva základní způsoby financování důchodového systému:

Průběžný (PAYG) kdy z příspěvků zaměstnaných jsou financovány důchody (v rámci jednoho fiskálního roku).

Fondový (FUND) kdy příspěvky zaměstnaných jsou „spořeny“ do penzijního fondu, v něm kapitalizovány a při odchodu do důchodu jsou jednotlivcům vyměřeny důchody podle jejich příspěvků (a jejich kapitalizace), případně podle očekávané délky života.

Kompromisem je kombinace obou přístupů (tzv. „vícepilířový systém“).

Přítom je možné definovat v obou případech systém dávkově (DB), kdy je stanovena výše důchodové dávky ve vazbě na příspěvky a další parametry systému nebo příspěvkově (DC), kdy není známa dávka, ale jen výše příspěvku. Dávka pak závisí na tempu ekonomického růstu, produktivity, inflace, úrovni kapitalizace, očekávané délky života atd.

Výhody	Sociální	Ekonomické	Administrativní
PAYG	Umožňuje snadno redistribuci z hlediska nerovného postavení generací, pohlaví, na trhu práce	Eliminuje inflaci, Profit z růstu produktivity práce pro každou generaci	Umožňuje průběžně redefinovat nároky
FUND	Dává možnost individuální volby věku odchodu do důchodu	Eliminuje přímou závislost na demografické změně, roste transparence závislosti důchodu na příspěvcích, podporuje spoření na důchod	Dává jasnější představu o závazcích a výdajích systému
Nevýhody			
PAYG	Menší uplatnění principu ekvivalence, menší možnost individuální volby	Závislost na demografické změně, distorze pobídek k práci a ke spoření	Budoucí závazky systému nejsou průhledné, rychle vznikají disbalance
FUND	Nezohledňuje nerovné postavení generací, přenáší nezaviněné nerovnosti (například profesí) na trhu práce a nerovnosti podle pohlaví do období důchodového věku	Neochraňuje proti inflaci, kapitalizace závisí na ekonomickém růstu a schopnosti fondu vhodně investovat Riziko nedostatečné kontroly fondu	Neumožňuje redefinovat snadno nároky na důchod, vysoké administrativní náklady a obtížná kontrola fondů, riziko ztráty prostředků v procesu

Při koncipování důchodových systémů je nutno zvažovat výhody a nevýhody obou systémů, a proto je za efektivní řešení považován vícepilířový systém, jenž zohledňuje rizika (nevýhody) obou systémů a hledá tak „second best solution“, tedy řešení, jež minimalizuje jejich nevýhody.

Stručně zhodnoceno, průběžný systém garantuje svými parametry lépe pro širší sociální vrstvy základní sociální cíl, kterým je zachování důstojného (navyklého) životního standardu v důchodovém věku, avšak fondový systém lépe garantuje vyšší míru odkládání spotřeby do důchodového věku, neboť činí vazbu mezi příspěvky a dávkami transparentní. Proto je za efektivní řešení v průběžných systémech pokládán tzv. NDC systém (je založen na „fiktivních individuálních účtech“), přičemž se nemění zásada průběžného financování.

Téma 10, kontrolní otázka 2

2. Jaké jsou základní parametry (kritéria), jež určují nastavení systému podpor v nezaměstnanosti (ukážete znalost těchto parametrů pro ČR)?

K základním parametrům, jež určují nastavení systému podpor v nezaměstnanosti, jsou z logiky systému ty prvky, které ovlivňují nárok na dávky (podpory): tj. konkrétně rozsah pokryté populace, výši podpor, délku poskytování podpory a podmínky vzniku a udržení nároku na podpory.

Parametr	charakteristika	konkretizace (ČR)
Účast na pojištění (rozhodné období)	Doba, po kterou je třeba být zaměstnán před vznikem ztrátou zaměstnání	12 měsíců ve 2 letech + 6 měsíců od předchozí nezaměstnanosti
Formule dávky	Poměr náhrady (výše dávky v relaci k dřívější mzdě), minimální a maximální výše dávky	Z čisté mzdy: 65 % (1-2. měsíc) 50 % (3-4. měsíc) 45 % (5–11. měsíc) 60 % (v rekvalifikaci)
Doba trvání nároku	Doba výplaty podpory	5 měsíců (8,11 nad 50,55 let)
Čekací období	Období před první výplatou dávky (pokud není do této doby získáno zaměstnání)	7 dní
Podmínky vzniku nároku	Nezaviněnost ztráty zaměstnání	Pokud výpověď či zrušení pro porušení pracovní kázně, opakované rozvázání zaměstnání z vlastního rozhodnutí v posledních 6 měsících
Podmínky udržení nároku	Spolupráce s úřadem práce, přijetí vhodného zaměstnání (programu)	Spolupráce, vhodné zaměstnání (přihlíží se ke zdravotnímu stavu, péči o děti a rodinným poměrům, případně ke kvalifikaci)
Ztráta nároku	Dočasná či trvalá v případě odmítnutí zaměstnání (účasti v programu) a porušení spolupráce (v prvním či opakovaném případě)	Při odmítnutí zaměstnání (programu) či porušení spolupráce, dočasně na šest měsíců
Zajištění po vypršení nároku	Pomoc v nezaměstnanosti, sociální pomoc	Sociální pomoc (životní minimum), testování majetku

Uvedené parametry mají důsledky jednak pro kvalitu sociální ochrany v případě nezaměstnanosti, jednak pro pobídky k hledání zaměstnání nezaměstnanými. Hodnocení existujících systémů podpor ukazuje, že vyšší podpory v nezaměstnanosti dobře ochraňují před materiální deprivací a také umožňují krýt dobře náklady na hledání zaměstnání. Na druhé straně, pokud jsou poskytovány delší dobu, snižují úsilí při hledání zaměstnání. Lepší účinky pro hledání zaměstnání má omezování doby vyplácení podpor, důsledná kontrola dodržení podmínek nároku a nabídka aktivních programů než snižování výše podpor v nezaměstnanosti.

Poznámka: konkretizace pro ČR je fakultativní a nevyžaduje se nutně pro zodpovězení otázky. Je hodnocena dodatečnými body.

Téma 13, aplikace a)

Aplikace

a) Jak se liší nástroje rodinné politiky v závislosti na rozdílnosti přístupů k sociální funkci rodiny? Vysvětlete, jaké pak mají rozdílné důsledky pro rodinu.

Rodinná politika jako specifická oblast sociální politiky může být formulována (explicitní rodinná politika), ale nemusí být formulována. Pokud není formulována, může to znamenat buďto, že opatření sociální politiky nejsou zaměřeny k rodině, ale je také možné, že zaměření k rodině prostupuje ve všech opatřeních sociální politiky jako důležitá perspektiva prospěchu rodiny (implicitní rodinná politika).

Rodinná politika využívá širokého instrumentu nástrojů:

1. oblast přímé podpory rodiny
finanční podpora (přidavky na děti, porodné, rodičovský příspěvek atp.)
úlevy (zejména daňové úlevy vázané k dětem)
služby pro rodinu (jesle, mateřské školy, dětské domovy)
2. nepřímá podpora rodiny
zdravotní politika
vzdělávací politika
politika bydlení
politika na trhu práce
3. podpora pro-rodinného klimatu
ocenění společenských přínosů rodiny nejrůznějšími formami
ocenění pro-rodinných přínosů různých subjektů („pro-rodinné firmy“ atp.).

Přístupy sociální politiky k rodině se odlišují v rovině cílů i využívaných nástrojů

typ	Preferovaný typ rodiny	Důraz na funkce rodiny	Cíl politiky	Typické nástroje
Liberální (tržní model)	Stabilita rodiny je nevýznamná, prioritu má individuální volba a nezávislost	Svoboda jednotlivce (pro účast na trhu, neomezující rodina)	Rovnost příležitostí v přístupu k trhu (odstranit bariéry formální diskriminace)	Protidiskriminační legislativa, flexibilita trhu práce ve prospěch účasti žen (nízké mzdy, nestandardní formy zaměstnávání)
Korporativní (obecná podpora rodiny)	Stabilní manželství, tradiční role (živitel a pečovatelka)	Solidarita, redistribuce v rodině, subsidiarita, výchova spojená se sociální-kontrolou	Stabilní instituce manželství	Dominují transfery, většinou z pojištění, vázány na živitele rodiny, daňové úlevy pro živitele, pracovní místa pro živitele, snadný odchod žen z pracovního trhu
Sociálně-demokratický (podpora dvojího příjmu)	Výchova dětí a investice do dětí, plná účast žen na trhu práce, individuální volba a nezávislost členů rodiny na rodině jako instituci	Výchovná Individuální volba Podpora kvality života jednotlivých členů rodiny	Rozvoj lidského kapitálu, plná zaměstnanost a nezávislost na rodině	Veřejně dostupné služby, zejména služby pro zaměstnané ženy a děti, dávky směřované k rodinám s dětmi, k jednotlivým členům rodiny, podpora zaměstnání žen

Dopady těchto politik není snadné hodnotit, neboť se realizují v širším kontextu společenských změn a v jiných faktorech, jež ovlivňují životní cyklus rodiny. Avšak zdá se, že hlavními sociálními problémy tržního modelu je nestabilita rodiny, vysoká míra chudoby rodin s dětmi, zejména neúplných rodin. To jsou důsledky jeho nekompromisního tlaku trhu na rodinu ve smyslu rovných příležitostí na jedné straně, ale minimální podpory funkcí rodiny na straně druhé.

Pro korporativní režim je hlavním problémem nízká fertilita a současně i nízká participace žen na trhu práce. Tento model sice podporuje instituci manželství, jde však svým pojetím proti (post)modernímu trendu individuální nezávislosti partnerů a jejich snaze o pracovní kariéru a maximální účast žen na trhu práce. Výsledkem je nízká fertilita a nízká participace žen na trhu práce současně. Konflikt trhu práce a funkcí rodiny se nedaří efektivně řešit.

V sociálně-demokratickém režimu je relativně vysoká fertilita i participace žen na trhu práce. Přitom instituce manželství není příliš stabilní, ale realizuje se na druhé straně vysoký počet nesezdaných stabilních soužití partnerů. Model vyžaduje relativně vysoké ekonomické náklady ze strany opatření sociální politiky. Pro příznivce „tradičního modelu“ může být jako negativní shledán fakt, že výchova dětí a péče o ně se ve větší míře odehrává mimo rodinu a instituce manželství není pevná. Náklady na děti jsou „socializovány.“

Téma 16, otázka 2

2. Vysvětlete tenze mezi procesy globalizace a hospodářské, sociální a politické integrace Evropy.

Proces globalizace znamená propojení sociálních, ekonomických a politických procesů a jejich důsledků v celosvětovém měřítku, stejně jako vliv technologických infrastruktur, jež toto propojení podporují (komputerizace, dopravní možnosti, důsledky zbrojení a hrozby globální války, terorizmu, ekologické dopady, aj.). V našem kontextu věnujeme pozornost zejména ekonomickému aspektu globalizace, jenž vychází z rozšíření trhů a ekonomické soutěže v celosvětovém měřítku, vyplývajících především z vysoké mobility finančního kapitálu.

Kapitál je investován podle jednoduché úvahy především tam, kde jsou nízké daně, nízké náklady na pracovní sílu (nízké a flexibilní mzdy, slabé odbory, jež tlačí na úroveň mezd a nízké odvody z mezd na sociální pojištění). Jde tedy typicky o země se „slabými“ sociálními politikami. V tomto smyslu země EU soutěží se zeměmi celého světa a jsou vystaveny konkurenci zemí z pěti- až desetinásobně nižšími náklady na pracovní sílu. Jiným aspektem ekonomické globalizace je okolnost, že existence nadnárodních společností přenáší důsledky konkurence mezi zeměmi (konkurence v jedné části světa vede koncerny k uzavření více nákladných výrobních závodů v jiné části světa) a zatěžuje tak dále sociální systémy těchto zemí.

Naproti tomu myšlenka integrace v rámci zemí EU se opírá o přesvědčení, že vytvoření

jednotného trhu v rámci EU zvýší tempo růstu a konkurenceschopnost Evropy jako celku v rámci celosvětové ekonomiky. Jde v ní ale o něco více než o zapojení do „globálního trhu“. Jde o zachování a rozvoj hodnot, které jsou vlastní vyspělým evropským tržním demokratickým (humanismus a solidarita na jedné straně, soutěžeschopnost a výkonnost na straně druhé, obě jako podmínky kvality života). Jde o spojení ekonomické výkonnosti, demokracie a evropského sociálního modelu. Podmínkou jednotného trhu v rámci EU je proto určitý stupeň politické integrace a sociální koheze.

Problém ovšem přináší nestejná ekonomická úroveň členských zemí a nestejná úroveň jejich sociálních systémů, což jsou problémy zvýrazněné zvláště ve vztahu k novým kandidátským zemím. Rozdíly v ekonomické výkonnosti a sociálních standardech nastolují otázku „sociálního dumpingu“ ze strany méně vyspělých zemí Evropy (nízké sociální výdaje přitahují k nim investice a zvyšují jejich konkurenceschopnost). Tento tlak bude posílen pro nové členy (jako je ČR) i zvýšením nároků na jejich konkurenceschopnost v rámci jednotného trhu EU. Na druhé straně očekávané ekonomické zisky vytvářejí dlouhodobě předpoklad k přiblížení se principům a cílům evropského sociálního modelu, jenž klade tradičně důraz na sociální práva a sociální rozvoj. Smyslem růstu ekonomik v rámci EU je totiž růst kvality života, udržitelný rozvoj a prosazení hodnot humanity.

Z tohoto pohledu země EU vycházejí ze zkušenosti, že kapitál je investován právě tam, kde je možné dosahovat vysoké kvality produkce, vysoké produktivity práce, vysoké přidané hodnoty, vysoké spolehlivosti pracovní síly a vstřícnosti odborů. Role sociální politiky jako investice do lidského potenciálu narůstá a je v tomto smyslu i strategií evropské strategie a hospodářské a sociální politiky.

4. Harmonogram plnění úkolů a časový plán studia

1. týden 18. února až 24. února

Vypracování osobní strategie studia. Seznámení se s učebnicemi a literaturou.

studium: téma 1 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

2. týden 25. února až 3. března

studium: téma 2 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

1. konzultace

23. 2 2019 FSS MU Brno (So)

Úvodní seminář : Plán a způsob práce kurzu. Učebnice a skripta. Výstupy a zpětné vazby. Konzultace vybraných témat 1-6

3. týden 4. března až 10. března

studium: téma 3 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

4. týden 11. března až 17. března

studium: téma 4 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

5. týden 18. března až 24. března

studium: 5 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

2. konzultace

23. 3. 2019 FSS MU Brno (So)

Konzultace vybraných témat (10-14)

6. týden 25. března až 31. března

Studium: téma 6 + opakování (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

Vypracování testu 1 (přijetí 5. dubna, odevzdání do 8. dubna)

(témata 1-6)

Zpětná vazba na test do 18. dubna

7. týden 1. dubna až 7. dubna

studium: téma 7-8 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

8. týden 8. dubna až 14. dubna

studium: téma 9-10 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce

zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

9. týden 15. dubna až 21. dubna

studium: téma 11-12 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

10. týden 22. dubna až 28. dubna

studium: téma 13 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

11. týden 29. dubna až 5. května

studium: téma 14 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

**Vypracování testu 2 (přijetí 3. května, odevzdání do 6. května)
(témata 7-14)**

Zpětná vazba na test 2 do 15. května

12. týden 6. května až 12. května

studium: téma 15 (předepsané texty a další literatura, viz průvodce
zodpovězení otázek k tématu a procvičení – aplikace k tématu, podle manuálu)

3. konzultace

Konzultace vybraných témat 15-16

11. května 2019 FSS MU Brno (So)

13. týden 13. května až 19. května

studium: téma 16

5. Hodnocení úkolů a výsledků kurzu

Zpracování průběžných domácích úkolů - průběžných testů v termínech a požadované kvalitě je podmínkou absolvování předmětu.

Testy - hodnocení

Průběžné testy jsou dva. Každý obsahuje 4 otázky, bodované jednotlivě body 1 až 3. Maximální počet bodů na test je 12, minimální počet potřebný k uznání kurzu a přípuštění ke zkoušce je 6 bodů za každý test. Hodnocení testu se opírá o kritéria uvedená výše (bod 2 a bod 4). Pro splnění průběžných testů je nutné zodpovědět předložené otázky v rozsahu maximálně 4 stran (je nutno odpověď vztahovat ke konkrétnímu znění otázky, nikoliv k obecné charakteristice tématu, kterého se otázka týká). Testy vypracovávají studenti samostatně!

Zkouška

Zkouška písemná

První částí zkoušky je písemný test. Obsahuje 4 otázky z různých tematických bloků. Hodnocení je podobné jako u zápočtového testu – maximum 12 bodů.

Ústní zkouška

Při ústní zkoušce je položena jedna komplexnější otázka, bodování 0 až 6 bodů.

Celkové hodnocení kurzu

Stupeň hodnocení	Body
A	17, 18
B	15, 16
C	14
D	13
E	12
F (FAILED = NEPROSPĚL)	11

Kreditová zátěž předmětu

Aktivity	Zátěž	Kredity
Přímá výuka	3 konzultace a příprava	1
Anglický text	140	0,9
Český text	530	2,1
Závěrečná zkouška	test + ústní	3
Nezapočteno	2 průběžné testy	?
Celkem		6